

ÚČASŤ SLOVENSKÝCH ODBOJÁROV NA AKCIÁCH PROTI BANDEROVCOM NA JESEŇ 1947

JAN ŠTAIGL

ŠTAIGL, J.: Slovak resistance fighters in the actions against „Banderovci“ in the fall of 1947. *Vojenská história*, 3, 14, 2010, pp. 27–60, Bratislava.

The study defines the military aspects of the presence of former Slovak partisans and the participants of Slovak National Uprising in the actions against „Banderovci“ in Slovakia 1947. Differently from the existing sources, he documents that there already had been a tendency to use them against the groups of Ukraine Partisan Army some time in 1946. Even in 1947 the Military Administration was preparing the mobilization of the Resistance fighters. The mobilization had partially been realized by the Administration shortly before the idea was officially proclaimed and approved on the political level. The author tracks the circumstances of the negotiations amongst the central state authorities and the request to intervene. Consequently he follows the concrete questions of the realization. The attention is drawn upon the development of the mobilization of the Resistance fighters and the organizational formation of the units. He as well specifies the numbers of the mobilized resistance workers, the reconstruction of the development and the results of the assignment of the units in the actions within the areas of Slovakia and Moravia. Last but not least, he re-considers the evaluation of the armed performance from the military view.

Military History. Slovakia. Fights against „Banderovci“ in 1947.

Na začiatku leta 1947, po niekoľkomesačnom období relatívneho pokoja, sa opäť zvýšila aktivita ozbrojených skupín UPA, respektíve banderovcov¹, v severnom pohraničí Slovenska. Ich vpády zo základní v Poľsku a na Ukrajine na slovenské územie sa začali bezprostredne po skončení druhej svetovej vojny. Okrem snahy vyhnúť sa bojom s poľskými a sovietskymi ozbrojenými silami a zabezpečiť si zásoby potravín a výstroja mali najmä nacionalisticky, antisovietsky a protikomunisticky orientovaný agitačno-propagandistický charakter. Zámerom banderovcov na jednej strane bolo informovať obyvateľstvo Slovenska o podstate svojho boja za tzv. slobodnú a nezávislú Ukrajinu a proti sovietskemu systému a súčasne, v kontexte predpokladaného vnútropolitického mocenského zápasu v ČSR, ho

1 UPA – Ukrajinská povstalecká armáda, vojenská zložka Organizácie ukrajinských nacionalistov. Podľa veliteľa UPA Stepana Banderu, sa jej príslušníkom hovorilo banderovci. O vzniku, vývoji, organizácii a činnosti OUN a UPA bližšie napr. FIALA, Jan. *Zpráva o akci B*. Praha : Vyšehrad 1994, s. 22-42; МІРЧУК, Петро. *Українська повстанська армія 1942-1952*. (<http://lib.oun-upa.org.ua/mirczuk/>); SYRUČEK, Milan. *Banderovci – hrdinové, nebo bandité?* Praha : EPOCHA 2008, s. 33-107; ŠMIGEL, Michal – SYRNÝ, Marek. *Banderovci. Dve tváre ukrajinského nacionalizmu*. (www.historiarevue.sk/index.php?id=2004smigelsyrny1112); SYRNÝ, Marek. „Banderovci“ a slovenská spoločnosť v rokoch 1945-1947. In *Acta historica Neosoliensia*, 8, 2005, s. 153-154 a iné práce.

varovať pred možnosťou sovielizácie štátu.² Vpády banderovcov však sprevádzali aj prípady násilností a rôznych excesov.³ Ciele nových vpádov UPA v roku 1947 sa od predchádzajúcich líšili. Súviseli s rozsiahlou ofenzívou poľskej armády a bezpečnostných zložiek zameranou na definitívne zlikvidovanie banderovského hnutia v krajine. V rámci operácie „Visla“ došlo k deportácii ukrajinského obyvateľstva z juhovýchodného Poľska do jeho západných oblastí, čím boli banderovské skupiny zbavené civilného zázemia a výrazne sa sťažili ich zásobovacie možnosti. Akcie poľských armádnych a bezpečnostných jednotiek operačnej skupiny „Visla“ súčasne mnohé oddiely rozbili a čiastočne zničili. V tejto situácii velenie UPA rozhodlo činnosť na území Poľska skončiť. Časť banderovských skupín dostala rozkaz prejsť cez území Slovenska, respektíve Československa, do amerických okupačných zón v Rakúsku a Nemecku.⁴

Proti vpádom banderovcov a ich pôsobeniu v slovenskom severnom pohraničí od počiatku zasahovali príslušníci Finančnej stráže, vznikajúcej Národnej bezpečnosti, a od augusta 1945 aj jednotky novoformovanej československej armády. Do akcií proti UPA v okolí Prešova sa v tomto čase zapojili aj jednotky Červenej armády.⁵ Organizácia a počet nasadených jednotiek čs. armády, ako aj Národnej bezpečnosti, sa menili úmerne od intenzity činnosti banderovcov. Od decembra 1945 na severovýchode Slovenska pôsobila osobitná skupina zabezpečenia pohraničného územia (ZPÚ) s názvom „Jánošík“, ktorá sa v marci toho roka premenovala na skupinu „Otto“. Tá sa v apríli 1946 začlenila do novovytvorenej skupiny ZPÚ „Oceľ“. Do júna 1946 počty jej osôb dosiahli takmer 11 200 mužov. Nasledujúci mesiac skupina dostala nové krycie označenie „Teplíce“. Od jesene 1946 jej početný stav, v súvislosti s oslabením aktivít oddielov UPA, postupne klesal.⁶

V apríli 1947, keď poľské ozbrojené sily začali akciu „Visla“, ZPÚ na severovýchode Slovenska riadilo veliteľstvo 10. pešej divízie v Košiciach. Okrem skupiny „Teplíce“, ktorá k 10. aprílu 1947 vykazovala 2 842 osôb, z toho 2 141 osôb v bojovom nasadení⁷, malo vo veliteľskej podriadenosti aj niektoré jednotky 4. rýchlej divízie, ktorej veliteľstvo bolo v Žiline. Spolu sa v tomto čase v ZPÚ nachádzalo okolo 3 000 príslušníkov čs. armády. Dňa 6. má-

2 Bližšie napr. ŠMIGEL, Michal. *Banderovci na Slovensku 1945-1947 (Niektoré aspekty pôsobenia jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády na území krajiny)*. Banská Bystrica : Katedra histórie Fakulty humanitných vied Univerzity M. Bela a Ústav vedy a výskumu Univerzity M. Bela 2007, s. 85-94; ŠMIGEL, Michal. *Banderovci na Slovensku (1945-1946): K problematike činnosti a propagačných antikomunistických aktivít oddielov Ukrajinskej povstaleckej armády*. In ŠMIGEL, Michal a kol. *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989)*. Banská Bystrica : Katedra histórie UMB v Banskej Bystrici a Historický ústav SAV v Bratislave 2007, s. 137-177 a В'ЯТРОВИЧ, Володимир: Чехословачина очима українських повстанців 1945-1948. In *Acta historica Neosoliensia*, 9, 2006, s. 166-174.

3 Niektoré z nich, ako uvádzajú viacerí autori, však dnes vzbudzujú pochybnosti o ich banderovských pôvodoch. Pozri napr. ŠMIGEL, Banderovci na Slovensku 1945-1947, ref. 2, s. 107-127.

4 Pozri SYRNÝ, ref. 1, s. 157; HALČAK, Bohdan. Próby przebicia się oddziałów UPA z Polski przez terytorium Czechosłowacji do Niemiec w 1947 r. In *Acta historica Neosoliensia*, 9, 2006, s. 161 a В'ЯТРОВИЧ, Володимир: *Сотенний „Бурлака“*. In: http://lib.oun-upa.org.ua/burlaka/part_3.html.

5 Národný archív (NA) Praha, f. ÚPV – běžná spisovna (315/1), šk. 560, č. j. 6614/I-a taj. zprav. 45 *Banderovské tlupy na Slovensku – prehlád za mesiac september 1945*, Vojenský historický archív – Vojenský historický archív (VÚA-VHA) Praha, f. MNO/Hlavní štáb-stýčné oddělení 1945, šk. 69, č. j. 13576/hl. št. st. 1945 *Likvidace banderovců na Slovensku* a f. MNO/štát. taj. 1945, č. j. 4995/Ia-taj. sprav. 45 *Správy z východného Slovenska* a ŠMIGEL, Banderovci na Slovensku 1945-1947, ref. 2, s. 95.

6 Bližšie napr. FIALA, ref. 1, s. 66-112; HUML, Vladimír. *Slovensko před rozhodnutím*. Praha : Naše vojsko 1972, s. 161-173; ŠMIGEL, ref. 2, s. 89-150 a ŠTAIGL, Jan – ŠTEFANSKÝ, Michal. *Vojenské dějiny Slovenska*, VI. zväzok 1945-1968. Bratislava : Magnet Press Slovakia 2007, s. 79-85.

7 Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, f. Veliteľstvo 4. VO, šk. 4. inv. č. 34, č. 75704 *Výkaz počtu ku dňu 10. 4. 1947 – predloženie*.

ja 1947 sa zástupcovia Československa, Poľska a Sovietskeho zväzu dohodli na spoločnom postupe pri likvidácii UPA.⁸ Krátko potom poľský minister národnej obrany maršal Michal Rola-Żymierski požiadal československého „kolegu“ arm. gen. L. Svobodu, aby počas operácie „Visla“ čs. armáda zabezpečila kryt slovensko-poľskej hranice a zabránila tak možným únikom prenasledovaných oddielov UPA na Slovensko.⁹

Ešte v priebehu mája 1947 veliteľstvo 4. vojenskej oblasti (4. VO) posilnilo jednotky v ZPÚ na severovýchodnom Slovensku ďalšími vojakmi, predovšetkým príslušníkmi 2. ročníka základnej služby, ktorí boli na záverečnom sústreďení vo výcvikovom tábore v Kamenici nad Cirochou. Išlo však len o dočasné riešenie. V súvislosti s blížiacim sa termínom predčasného prepustenia príslušníkov 2. ročníka do zálohy, ktorý Národné zhromaždenie stanovilo na 27. júna 1947, veliteľ 4. VO div. gen. M. Širica telegramom z 18. júna 1947 upozorňoval orgány MNO, že po ich odchode by v ZPÚ zostalo len asi 820 vojakov. Súčasne informoval o výsledkoch schôdzky so zástupcom veliteľa poľskej operačnej skupiny „Visla“ plk. gšt. J. Hibnerom v Humennom, kde ho tento žiadal „aby naše sily v pohraničí neboli zoslabované v tejto kritickvej chvíli a aby ich československé jednotky tak intenzívne a aspoň takou silou podporovali ako doteraz“. Celkový počet banderovcov, smerujúcich na územie Slovenska, poľský dôstojník odhadoval na 1 200 osôb organizovaných v skupinách po 80 – 120 mužov.¹⁰

Možnosti odvelenia ďalších vojakov na východné Slovensko boli v tomto čase značne obmedzené. MNO preto na posilnenie ZPÚ na Slovensku vyčlenilo, okrem niektorých menších súčastí, predovšetkým časť aspirantov škôl na dôstojníkov v zálohe a inštrukčný prápor MNO zložený z vybraných príslušníkov poddôstojníckych škôl. Vláda ČSR na svojom zasadnutí 20. júna 1947 súčasne rozhodla, aby sa na východné Slovensko z Čiech presunula aj jednotka príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti v sile pluku.¹¹

Po prepustení vojakov 2. ročníka prezenčnej služby do zálohy sa v ZPÚ severného pohraničia Slovenska k 4. júlu 1947 v tzv. živých počtoch jednotiek nachádzalo spolu 3 162 príslušníkov armády a 1 090 príslušníkov bezpečnostných zložiek, vrátane pluku ZNB „Slovensko“. V tzv. bojovom nasadení bolo 2 597 vojenských osôb (80 dôstojníkov, 21 rotmajstrov a 2 496 príslušníkov mužstva) a 992 príslušníkov bezpečnosti (13 dôstojníkov a 979 strážmajstrov). Dovedna sa tak akcií proti banderovcom priamo zúčastnilo 3 589 príslušníkov armády a bezpečnostných zložiek.¹² Zosilneným strážením slovensko-poľskej hranice viaceré pokusy oddielov (sotní) UPA o prechod na Slovensko odrazili, prípadne tieto početne oslabili alebo organizačne rozložili. Okrem jednotlivcov a menších skupín sa však podarilo preniknúť na Slovensko aj dvom organickým sotniam s názvami odvodenými od mien ich veliteľov „Hromenko“ a „Burlak“. Spravodajské orgány armády a bezpečnosti odhadovali, že každá sotňa má 100 – 150 dobre ozbrojených členov a že celkový počet príslušníkov UPA a jej civilnej siete, ktorí vnikli na Slovensko, činí asi 450 – 500 osôb.¹³

8 КОЛОМІЄЦЬ, Василь. *Як світ дізнався про УПА*. In: <http://postup.brama.com/usual.php?what=56858>.

9 FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk. *Rozpačité spojenectví. Československo-poľské vzťahy v letech 1945-1949*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml. 2008, s. 307.

10 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 4, inv. č. 34, č. 76285 *Bandy na vých. Slovensku – ponechanie 2. roč. do 24. 6.-presuny nových jednotiek*.

11 FIALA, ref. 1, s. 117.

12 VHA Bratislava, f. Veliteľstvo 4. VO, šk. 4, inv. č. 34, č. 76458 *Jednotky VÚ 2229, zasadené proti UPA ku dňu 4. VII. 1947 – počty osôb, zbrani, vozidiel a dislokácie – hlásenie*.

13 VHA Bratislava, f. Veliteľstvo 4. VO, šk. 4, inv. č. 34, č. 76507 *Bandy UPA – informácie a šk. 5, inv. č. 34, č. 76697 Ozbrojené tlupy, objavenie – hlásenie*.

Preniknutím banderovcov do tyla čs. zabezpečovacích jednotiek strácala obrana hranice na význame. Podľa názoru velenia armády sa slovensko-poľské pohraničie stalo vedľajším priestorom, a za hlavný bolo potrebné pokladať slovenské vnútrozemie, kam sa malo sústrediť aj ťažisko akcií na prenasledovanie a likvidovanie skupín a jednotlivých príslušníkov UPA. Na konci júla 1947 sa preto uskutočnila pomerne rozsiahla reorganizácia nasadených síl a prostriedkov. Skupina „Teplice“, ktorej novým veliteľom sa stal veliteľ 2. pešej divízie brig. gen. Július Nosko, bola vyčlenená zo ZPÚ, posilnená a premenená na samostatnú stíhaciu skupinu. Do podriadenosti jej veliteľstva prešiel aj pluk ZNB „Slovensko“. Okrem toho boli aktivované ďalšie vojenské jednotky a pohotovostné oddiely Národnej bezpečnosti. S ohľadom na zistené presuny banderovcov západným smerom a ich objavenie sa aj v severozápadnom pohraničí, respektíve na zemskej slovensko-moravskej hranici, boli bezpečnostné opatrenia prijaté tiež na strednom a západnom Slovensku. Riadením akcií tu veliteľ 4. VO poveril veliteľa VII. armádneho zboru brig. gen. Mikuláša Markusa.¹⁴

Akcie proti banderovcom, uskutočnené v júli 1947, však nepriniesli podstatné výsledky. Väčšina členov UPA, najmä zo spomenutých skupín „Hromenko“ a „Burlak“ prenasledovaniu úspešne unikala. Príčin bolo viac. Medzi objektívne patrila predovšetkým rozloha, členitosť a horský charakter terénu, ktorý umožňoval ich skryté presuny a súčasne sťažoval prenasledovanie, ďalej dlhoročné skúsenosti banderovcov z partizánskej činnosti, ale aj nízka úroveň vycvičenosti vojakov prvého ročníka a nedostatočná motorizácia jednotiek. Zo subjektívnych príčin išlo najmä o nedostatky v získavaní správ o pohybe banderovcov, o ich podceňovanie, nerozhodný a nedôsledný prístup mnohých veliteľov a vojakov k plneniu úloh, problémy v disciplinovanosti a pod. Dochádzalo tiež k prejavom istých sympatií s banderovcami, respektíve s ich nacionalistickou a antikomunistickou ideológiou.¹⁵

Otázky pôsobenia skupín UPA na Slovensku, ako aj malej úspešnosti zásahov jednotiek armády a bezpečnosti proti nim sa v tomto čase stávali „žeravými uhlíkmi“ vo vyostrujúcom sa vnútropolitickom zápase. Komunisti a ľavicové skupiny v nekomunistických stranách banderovcov dávali do súvisu so skutočnou i vykonštruovanou činnosťou stúpcov bývalého ľudáckeho režimu a využívali ich v kampani proti „reakčným silám“ v Demokratickej strane. V tomto kontexte a v „preukázanom“ spojení domácej „reakcie“ so slovenskou politickou emigráciou, ktorá sa usilovala o obnovenie samostatného slovenského štátu, banderovcov hodnotili ako jeden zo zdrojov reálneho ohrozenia bezpečnosti republiky, či jej ľudovodemokratického vývoja. Hlavnými protiargumentmi druhej strany boli dominantné pozície komunistov v jednotkách ZNB a NB, veľké počty nasadených vojenských a bezpečnostných síl v porovnaní s počtom banderovcov a dosiahnutými výsledkami ich prenasledovania, rastúce finančné výdaje na činnosť vojenského zoskupenia, ale tiež prítomnosť českých vojakov, ktorá mala byť „odpoveďou“ na údajnú politickú nespoľahlivosť slovenských jednotiek a nechotu niektorých ich príslušníkov bojovať s členmi UPA.¹⁶

14 VHA Bratislava, f. Veliteľstvo 4. VO, šk. 4. inv. č. 34, č. 76506 *Bezpečnostní opatření na středním a západním Slovensku*.

15 Bližšie ŠMIGEL, Michal. Banderovci versus Československá armáda. In *V tieni červenej hviezdy. Prenikanie sovietských jednotiek do slovenskej (československej) armády v rokoch 1944-1948* (Ed. ŠOLTĚS, Peter). Bratislava : Slovenský katolícky akademický spolok ISTROPOLITAN 2007, s. 127-132; FIALA, ref. 1, s. 171-199; ŠTAIGL, Jan. K niektorým otázkam existencie slovenských národných jednotiek v čs. armáde po 2. svetovej vojne. In *Česko-slovenská historická ročenka 1996*, s. 127-136 a iné práce.

16 Bližšie SYRNÝ, ref. 1, s. 160-161; ŠMIGEL, Michal. *Banderovci na Slovensku (1945 - 1947): K bezpečnostným a politicko-spoločenským aspektom prienikov Ukrajinskej povstaleckej armády na územie krajiny*. In: www.kvhbeskydy.sk/index.php/2009/04/24/banderovci-na-slovensku-1945-%E2%80%93-1947-k%C2%A0bezpecestnym-a-politicko-spolocenskym-aspektom-prienikov-ukrajinskej-povstaleckej-armady-na-uzemie-kraji

Zo širokého spektra požiadaviek na uskutočnenie „očisty“ politického a verejného života od „reakčných živlov“ v auguste 1947 radikálnym spôsobom vystúpili závery celoslovenskej konferencie Zväzu slovenských partizánov (podľa dobového pravopisu skratka SSP).¹⁷ V nadväznosti na nepriame obvinenie Demokratickej strany zo spojenia s banderovcami a kritiku existujúcich opatrení na ich likvidáciu, žiadali, okrem iného, vytvorenie samostatných partizánskych jednotiek a ich zapojenie do akcií proti UPA.¹⁸

Táto požiadavka je v širších súvislostiach jej vzniku a realizácie spomenutá prakticky vo všetkých prácach o spoločenskom a politickom vývoji na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Logicky nechýba ani v odborných štúdiách o činnosti banderovcov na Slovensku a zásahov armády a bezpečnostných zložiek proti nim. Ich autori sa problematike venujú v rôznej šírke, s odlišnou hĺbkou poznania a v rôznej názorovej rovine, čo sa odzrkadľuje aj v celkovom hodnotení účasti partizánov a členov iných odbojových zväzov na protibanderovských akciách.¹⁹ V čase monopolu komunistickej moci dominovalo, s istými výnimkami tak v domácich prácach²⁰ ako exilových vydaniach²¹, jednoznačné a režimi poplatné zdôrazňovanie pozitívneho politického významu a vojenského prínosu nasadenia odbojárov.²² Po novembri 1989 je naopak akcentovaná úloha mobilizácie a vyzbrojenia partizánov v kontexte komunistického scenára odhalenia „protištátneho“ sprisahania na Slovensku a riešenia nasledujúcej politickej krízy, pričom vojenský význam nasadenia odbojárov sa v podstate nihilizoval alebo jeho hodnotenie zostalo na úrovni konštatovania o minimálnom reálnom vklade do protibanderovského boja.²³ Ak ponecháme stranou politický slovník, zistíme, že „prednovembrový“ i súčasný pohľad na vojenský aspekt daného problému majú spoločného menovateľa – neopierajú sa v podstate o žiadnu faktografickú základňu. Vojenským otázkam účasti odbojárov v akciách proti banderovcom na jeseň 1947 sa samostatne venuje, podľa nášho vedomia, len jedna štúdia.²⁴ Jej autor, podobne ako autori prác, v ktorých je

ny; HANZLÍK, František – VONDRÁŠEK, Václav. *Armáda v zápase o politickú moc v Československu v letech 1945-1948*. Brno : Univerzita obrany 2004, s. 175-245; LETZ, Róbert. *Slovensko v rokoch 1945-1948. Na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava : Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie 1984, s. 53-54 a iné práce.

- 17 Zväz (Sväz) slovenských partizánov – politicky najvplyvnejšia a početne druhá najsilnejšia organizácia účastníkov protifašistického odboja. Od svojho vzniku v máji 1945 bol pod silným politickým vplyvom Komunistickej strany Slovenska, k čomu prispievalo aj personálne prepojenie jeho funkcionárov na orgány KSS. Tlačovým orgánom SSP bol časopis *Partizán*.
- 18 *Teraz sú už potrebné nie slová, ale činy*. Partizán, 19. 8. 1947, s. 1 a 23. 8. 1947, s. 1.
- 19 Pozri napr. BARNOVSKÝ, M. *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948*. Bratislava : Archa 1993; LETZ, R. *Slovensko v rokoch 1945-1948. Na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava : Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie 1994 a iné práce. Pozri tiež rozbor slovenskej a českej historiografie z rokov 1947 – 2007 o pôsobení banderovcov v Československu. ŠMIGEL , ref. 2, s. 9-43. Banderovci na Slovensku 1945-1947, ref. 2, s. 9-43.
- 20 Napr. FIALA, Jan. *Československé ozbrojené sily a zabezpečení pokojného vývoje revoluce v letech 1945-1947*. In *Historie a vojenství*, VIII, 1960, č. 3, s. 508.
- 21 Napr. DRTINA, Prokop. *Československo můj osud*. Sv. I. Kniha 2. Praha : Melantrich 1991, s. 411-412 (pôvodne Toronto: Sixty-Eight Publisher Corp. 1982); HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha : Univerzum 1990 (pôvodne Toronto : Sixty-Eight Publisher Corp. 1986), s. 49 a iné práce.
- 22 Pozri napr. ŠOLC, Jaroslav. *Cesta slovenských partizánov od celonárodného protifašistického povstania k februáru 1948*. In *Historický časopis*, IX, 1961, č. 1, s. 47; HUML, Vladimír. *Slovensko před rozhodnutím*. Praha : Naše vojsko, 1972, s. 198-199 a DRŠKA, Pavol. *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945-1948*. Praha : Naše vojsko, 1979, s. 94.
- 23 Pozri napr. SYRNÝ, Marek. *Jesenná politická kríza na Slovensku v roku 1947*. In *Február 1948 a Slovensko*. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 14. – 15. február 2008 (Ed.: PODOLEC, Ondrej). Bratislava : Ústav pamäti národa 2008, s. 151-152; ŠMIGEL, Banderovci na Slovensku 1945-1947 ref. 2, s. 194; MLYNÁRIK, Ján. *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve*. Praha : Libri 2005, s. 46-49 a iné práce.
- 24 FIALA, Jan. *Partyzáni a banderovci*. In *Historie a vojenství*, XXXIX, 1990, č. 6, s. 120-133.

problematika riešená aspoň okrajovo²⁵, vychádza takmer výlučne z archívnych materiálov ústredných orgánov armády. Prináša zväčša informácie súhrnného charakteru a nezachádza hlbšie do objasnenia takých oblastí, ako je genéza vzniku a presadenia požiadavky nasadenia odbojárov, príprava a priebeh mobilizácie partizánov, respektíve členov ďalších odbojových zväzov²⁶, organizácia a podriadenosť ich jednotiek, materiálne a sociálne zabezpečenie, účasť na konkrétnych akciách, ich priebeh a výsledky, názory armádných veliteľov na nasadenie odbojárov a podobne.

V našej štúdiu sa chceme venovať predovšetkým týmto otázkam. Nemáme ambície polemizovať s hodnotením politických aspektov ani vojenského prínosu zapojenia odbojárov do záverečných akcií armády a bezpečnostných síl proti banderovcom. Zmapovaním historiografiou doteraz obchádzaných stránok problematiky chceme prispieť k prehĺbeniu úrovne jej poznania a súčasne poskytnúť argumenty na prípadnú, podľa nášho názoru však nevyhnutnú, korekciu uhla pohľadu na jej politické a vojenské súvislosti.

* * *

V doterajšej historiografii sa uvádza, že primárny podnet na zapojenie partizánov (a neskôr aj členov iných odbojových zväzov) do akcií proti UPA vzišiel z rokovania pracovnej konferencie SSP, ktorá sa konala v dňoch 18. – 19. augusta 1947 v Bratislave. Dovolíme si však tvrdiť, že táto myšlienka bola prezentovaná už rok predtým.²⁷ Vyplýva to z pomerne málo známeho dokumentu, ktorý spomína, ale nepresne datuje jeden z autorov prác o vývoji na Slovensku v rokoch 1945 – 1948.²⁸ Ide o správu Jozefa Lietavca, člena užšieho vedenia KSS, generálnemu tajomníkovi ÚV KSS Š. Baštovanskému o vojenskej a politickej situácii na východnom Slovensku v súvislosti s činnosťou skupín UPA.²⁹ Jej presné datovanie umožňujú dve poznámky v texte: 1) o vymenovaní plk. gšt. J. Heřmana za nového veliteľa zoskupenia vojenských jednotiek nasadených proti banderovcom (plk. Heřman velil skupine „Oceľ“, respektíve „Teplice“, od 18. apríla do 25. septembra 1946) a 2) informácia, že autor správy sa v sprievode V. Plachtu³⁰ s plk. Heřmanom stretol v sobotu večer a v nedeľu ráno sa začala „*veľká akcia vojakov a složíek NB zo západu a juhu proti severovýchodu, takže*

25 Pozri napr. FIALA, ref. 1, s. 205-215 a HUML, ref. 22, s. 198-199.

26 Podľa miesta a postavenia svojich členov v odboji vzniklo na Slovensku päť odbojových zväzov. Okrem Zväzu slovenských partizánov išlo o Zväz (Sväz) vojakov povstania – SVOJPOV (jeho tlačovým orgánom bol časopis Odkaz), Zväz (Sväz) protifašistických väzňov a ilegálnych pracovníkov – SPROV (časopis Hlas oslobodených), Zväz (Sväz) zahraničných vojakov – SZV (časopis Odboj) a Československú obec legionársku – ČSOL. Posledné dva zväzy mali celoštátny charakter.

27 Prvá správa o použití pohotovostnej jednotky zloženej z partizánov pochádza dokonca už z jesene 1945, a to v kontexte bezpečnostných opatrení proti skupinám UPA a vlasovcov na severovýchodnom Slovensku. Jednotka mala byť zriadená rozkazom veliteľstva 4. vojenskej oblasti a použitá na posilnenie vojenského pohotovostného oddielu v Snine. (Pozri HUML, ref. 22, s. 164.) Na východnom Slovensku spolupracovala armáda s partizánmi aj na jar 1946. Dokumentuje to list ministra vnútra predsedovi vlády z 24. 4. 1946, v ktorom je, okrem iného, uvedené: „Z popudu a podnetu partyzánské odbočky a KSS v Humenném byly vytvořeny dne 13. dubna 1946 dobrovolné pohotovostní oddíly, které se souhlasem a za pomoci pana pplk. Vágnera (ide o pplk. Otto Wágnera, velitele pešieho pluku 20 v Michalovciach, v tomto čase veliteľa skupiny „Otto“ – pozn. J. Š.) byly částečně vyzbrojeny a vyslány spolu s pohotovostním oddílem NB a vojskem na obranu Humenného.“ NA Praha, f. ÚPV – běžná spisovna, šk. 560, č. j. 910/46 *Banderovci – zpráva*.

28 PAULIAK, Ervín. Postoj slovenských komunistov v zápase KSČ o ľudovú armádu v rokoch 1945-1948 na Slovensku. In *Cestou socialistického vývinu*. Bratislava : Pravda 1973, s. 155-156. Dokument nemá názov a nie je datovaný, pričom autor uvádza, že vznikol pravdepodobne na začiatku leta 1947.

29 Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. ÚV KSS – GT, šk. 2165, zl. 350/5.

30 Vojtech Plachta – v tomto čase poslanec Slovenskej národnej rady za KSS.

priestor, v ktorom sa pohybovali banderovské tlupy sa postupne stlačuje až hore k hraniciam“. Je zrejmé, že ide o opis akcie, ktorá sa začala 21. apríla 1946 (neskôr dostala názov „široké hrable“), pričom tento dátum, ako sme si overili, pripadol skutočne na nedeľu. Spomenuté „sobotňajšie“ stretnutie J. Lietavca a J. Heřmana sa tak muselo uskutočniť 20. apríla 1946 a správa bola pravdepodobne napísaná v dňoch 22. – 24. apríla 1946.

Autor správy predovšetkým konštatuje, že plk. Heřman „chápe aj politický význam rýchleho a skorého očistenia východu a zabezpečenia osobnej slobody ľudu“. Ďalej uvádza, že cez zhodu názorov na „značné sily vojska a jednotiek NB“, ktoré sú k dispozícii, s ohľadom na veľkosť priestoru navrhol plk. Heřmanovi „že mu môžeme dať k dispozícii 600 až 800 osvedčených partizánov, ktorí sa už osvedčili v bojoch proti Nemcom a ktorí poznajú výborne kraj, ba každú dolinku a vršok, v priestore ktorých sa bandy pohybujú.“ Plk. Heřman údajne ponuku prijal, pretože „videl v nej značnú pomoc pre úspešné a skoré zakončenie akcie“. Správa pokračuje: „Žiadali sme ho však, aby pre týchto (rozumej partizánov – pozn. J. Š.) dal potrebnú výzbroj a umožnil ich stravovanie z vojenských prostriedkov. Tu sa narazilo už na značné problémy. Plk. Heřman nemá pre nich k dispozícii ani potrebnú výzbroj ani proviant. Súčasne vyhlásil, že ich použitie mu musí schváliť MNO.“

J. Lietavec ďalej informoval, že na jeho naliehanie plk. Heřman ešte v sobotu poslal „rádiogram na MNO a žiadal príslušnú výzbroj ako i povolenie použiť partizánov pre ošistočenie akcie“. Okrem toho v správe opisuje aj vlastné iniciatívy, ktorými mala byť realizácia jeho návrhu zabezpečená: „Keďže však poznám byrokratickú mašinu, ktorá je takmer všade a vidiac, že niektorí dôstojníci prejavili obavu, či by sa vraj nestalo niake nebezpečie z použitia partizánov, rozhodol som sa mimo jeho služobného telegramu poslať zvlášť telegramy s. Širokému, gen. Svobodovi, min. Noskovi, v ktorých žiadam podporu pre schválenie požiadavky použiť partizánov v rámci armády.“

V závere tejto časti správy J. Lietavec píše: „Zatiaľ čakáme na rozhodnutie vlády a organizácie pripravuje Plachta a ostatní nábor pre dobrovoľnícku partizánsku jednotku. Medzi partizánmi pre túto akciu je veľké porozumenie a súčasne u ostatných súdruhov.“

Ako je známe, vyzbrojenie bývalých partizánov odôvodnené potrebou ich nasadenia proti banderovcom sa v čase pred parlamentnými voľbami v máji 1946, okrem spomenutého prípadu v Humennom, neuskutočnilo. Pokus slovenských komunistov stroskotal zrejme na nevhodne zvolenom spôsobe prednesenia návrhu, tzn. v armádnom mechanizme ťažko priechodnou cestou zdola nahor, ďalej na stanovisku Hlavného štábu MNO, že na vojenské posilnenie ochrany slovensko-poľskej hranice je k dispozícii dostatok síl a prostriedkov, ale predovšetkým na nepripravenosti spoločensko-politickej klímy a nedostatku politickej vôle ho realizovať.

V lete 1947 sa podmienky pre eventuálne využitie partizánov a prípadne aj členov ich odbojových zväzov na akcie proti banderovcom podstatne zmenili. Z vojensko-politického hľadiska príslušníci UPA predstavovali spoločného nepriateľa spojeneckého trojuholníka ZSSR, ČSR a Poľska a súčasne agentov „imperialistického“ sveta. Poľské ozbrojené sily s podporou sovietskych bezpečnostných zložiek proti nim začali rozhodujúcu ofenzívu a „spoláhľivá“ účasť na ich likvidácii, s ohľadom na požiadavku Moskvy stabilizovať bezpečnostnú situáciu vnútri „cordonu sanitaire“ vytváraného pred západnými hranicami ZSSR³¹, sa očakávala aj od Československa. Na tento tlak československá armáda musela reagovať v čase, keď sa pripravovala na reorganizáciu spojenú so znižovaním početného stavu a keď bolo potrebné zmeniť charakter akcií – okrem ďalšieho zabezpečovania hranice bolo nevy-

31 Ref. 9, s. 219-222.

hnutné prejsť aj k prenasledovaniu skupín banderovcov a ich zvyškov na veľkom priestore s členitým, prevažne hornatým a zalesneným terénom. V danej situácii sa velenie armády zrejme rozhodlo, a to bez ohľadu na „horúcu“ politickú atmosféru, využiť možnosť povolania partizánov.

Požiadavke spomenutej celoslovenskej konferencie SSP v auguste 1947 na použitie partizánov proti UPA predchádzali dve obsahovo blízke akcie. Prvou bola výzva Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti (NB) k príslušníkom NB z radov bývalých partizánov, vojakov SNP a príslušníkov 2. čs. paradesantnej brigády, aby sa dobrovoľne hlásili do boja s banderovcami. Z prihlásených osôb bol vytvorený samostatný prápor NB v sile dvoch rôt. Dostal krycie označenie „Zafír“ a dňom 17. augusta 1947 prešiel do podriadenosti veliteľa skupiny „Teplíce“.³² Prakticky súčasne Povereníctvo vnútra vydalo pokyny na organizovanie ozbrojených skupín zo „spoľahlivej“ časti miestneho obyvateľstva. Ich úlohou bola ochrana dedín, a to predovšetkým pred ich nočnými prepadmi banderovcami. Bezpečnostné orgány mali do skupín vyberať hlavne bývalých partizánov, povstaleckých vojakov a príslušníkov zahraničného odboja.³³

Zdá sa, že tieto opatrenia mali istým spôsobom „otvoriť cestu“ k ozbrojeniu partizánov a formovaniu ich jednotiek podľa dohovoru velenia armády, SSP a Povereníctva vnútra, ku ktorému v tomto čase, ako ďalej ukážeme, evidentne došlo. Nasvedčuje tomu aj príslušná časť referátu Karola Šmidkeho, predsedu ÚV SSP a súčasne podpredsedu SNR za KSS, v úvode rokovania konferencie SSP. V kontexte aktuálnych problémov Slovenska, v súvislosti s otázkou konečnej likvidácie skupín UPA a kritikou nedostatočnej účinnosti doterajších opatrení, uviedol, že *„Je potrebné, aby sa v každej obci tvorili ozbrojené skupiny z občanov verných štátu, ktorí budú svoju obec brániť. Je treba prikročiť najmä k formovaniu dobrovoľníckych oddielov z partizánov a ich modernému vyzbrojeniu. V tomto zmysle príslušné orgány už vydali smernice* (podčiarkol pozn. J. Š.)...“³⁴ Žiadne iné opatrenie alebo požiadavky Šmidke nespomínal.

Tie sa objavili až v diskusii, kde ich v svojom radikálne ladenom vystúpení predniesol plk. gšt. Ján Stanek. Okrem požiadaviek prísneho zákroku proti tým, čo sú s banderovcami v spojení, vrátane ich izolovania v pracovných táboroch a vyhlásenia stanného práva v okresoch, kde hrozí činnosť skupín UPA, navrhoval vytvoriť vojensky organizované *„... samostatné partizánske jednotky s naším veliteľom, ako poradný orgán by bol dôstojník, ktorý má skúsenosti s bandami*.“³⁵ V tomto poňatí bola požiadavka zapracovaná aj do uznesenia konferencie: *„Nebezpečie benderovských bánd je v priamej súvislosti s blahovoľne trpeňnou činnosťou protištátnych elementov. Na tento nebezpečný vývin upozorňujeme sústavne pri každej príležitosti. Rezolúciami ani memorandami neprišli sme k žiadúcim výsledkom... Slovenskí partizáni...nie sú ochotní tento stav ďalej trpieť...Tak ako bezpodmienečne žiadame okamžitú očistu štátneho aparátu, tak sa dávame k dispozícii do boja proti banderovským bándam a ich pomáhačom. K zaisteniu partizánov, bojujúcich proti banderovcom, žiadame: a) úplné sociálne zaistenie, b) zorganizovanie samostatných oddielov pod velením vlastných*

32 VHA Bratislava, f. 4, VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 76954 *Národná bezpečnosť hodlá dať k dispozícii na stíhanie banderovcov svojich príslušníkov z radov partizánov v SNP a f. Banderovci, šk. 3, č. 6 Osobitný rozkaz veliteľa Teplíce č. 23 zo 17. 8. 1947 o 19,00.*

33 HUML, ref. 22, s. 194.

34 Citované tamže.

35 *Reakciu a banderovcov zlikvidujeme sami.* Partizán, 23. 8. 1947, s. 1.

*part. veliteľov, c) prideliť k part. jednotkám schopný poradný vojenský orgán, pokiaľ možno partizána.*³⁶ Svoje požiadavky partizáni žiadali splniť do 20. septembra 1947.

S uznesením konferencie jej delegáti oboznámili predsedu SNR J. Lettricha a predsedu Zboru povereníkov G. Husáka. Lettrich sa k radikálnym požiadavkám partizánov staval rezervovane a tvrdil, že na potlačenie banderovcov stačí armáda a Národná bezpečnosť. Husák naopak prisľúbil, že spolu s komunistickými povereníkmi sa vynasnaží požiadavky SSP splniť. Následne delegácia partizánov zamierila do Prahy k predsedovi vlády K. Gottwaldovi a na MNO. Gottwald ju prijal 20. augusta a s požiadavkami partizánov vyjadril súhlas. Vyslovil aj presvedčenie, že myšlienku vytvorenia partizánskych jednotiek sa mu vo vláde podarí presadiť. Náčelník Hlavného štábu MNO arm. gen. Bohumil Boček, ktorý delegáciu partizánov prijal v zastúpení ministra, mal, podľa publikovaných informácií, sformovanie týchto jednotiek priamo prisľúbiť.³⁷

Dňa 21. augusta sa delegácia stretla s vedením Združenia českých partizánov. Tí sa stožnili so závermi konferencie SSP, a to tak v otázkach očisty politického a verejného života, ako i s požiadavkou vyzbrojenia partizánov a ich nasadenia proti banderovcom. Z rokovania zišla výzva k českým partizánom, aby sa tiež aktívne zapojili do likvidácie skupín UPA.³⁸

Na tomto mieste je potrebné uviesť, že štúdium archívnych materiálov nám poskytlo informácie, ktoré podstatne menia zaužívaný pohľad na uvedené skutočnosti a ich časový sled. Z archivovaných dokumentov MNO jednoznačne vyplýva, že tento rezort pripravoval povolanie slovenských partizánov proti banderovcom ešte pred konferenciou SSP a nasledujúce spomenuté aktivity zväzu „iniciatívu“ ministerstva zabrzdili. K nasadeniu partizánov vydal Hlavný štáb MNO pokyny už 11. augusta 1947. Týmto dňom je datovaný prípis jeho 1. oddelenia (operačného) 3. oddeleniu (doplňovaciemu) I. odboru (všeobecno-vojenskému) MNO s textom: „*Zařidte, aby z vojenských osob v zál. /náhradní záloze/ byli povoláni k dobrovolnému cvičení ve zbrani v trvání 4 týdnů ti záložníci /náhradní záložníci/, slovenští partizáni, kteří se k tomuto cvičení dobrovolně přihlásí u Svazu slov. partyzánů. Seznam těchto dobrovolníků sepisuje Svaz slovenských partyzánů v Bratislavě pro velitelství 4. oblasti, jež z něho učiní výpisy a odešle je příslušným DOV (doplňovacím okresným velitelstvám – pozn. J. Š.) k vyplnění svolávacích lístků. Místo, kam mají býti dobrovolníci povoláni, určí velitelství oblasti.*“³⁹

Možnosť, že by došlo k omylu v datovaní prípisu, vylučuje iný dokument, a síce list spomenutého 1. oddelenia Hlavného štábu MNO veliteľstvu 4. oblasti s rovnakým dátumom a k rovnakej problematike. List podpísal gen. Boček (v. r.) a uvádza sa v ňom: „*Pro boje s Benderovcami bude použito vojenských osob v záloze, které se zúčastnili jako partyzáni bojů na Slovensku a které se k tomu dobrovolně přihlásí. Předpokládá se, že znají terén i způsob boje proti partyzánům. Za tím účelem jedná již Povereníctvo vnútra VII. odbor (Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo – pozn. J. Š.) se Svazem slovenských partyzánů. Seznam dobrovolníků, obsahující potřebná data, jako voj. hodnost, jméno, rok a místo narození, voj. útvar, rok odvodu, příslušné doplňovací velitelství, rodinný stav, počet dětí, zašle Vám Povereníctvo vnútra přímo. Celou záležitost projednejte ihned s Povereníctvem vnútra a zařidte potřebné.*

36 SNA Bratislava, f. ÚV KSS – GT, šk. 2163, zl. 316/26.

37 Pravda, 23. 8. 1947, s. 1-2 a HUML, ref. 22, s. 194-195.

38 Pravda, 26. 8. 1947, s. 3.

39 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77291, č. j. 14532 Taj. hl. št./1.odd. 1947 *Partyzáni-účasť v boji proti Benderovcům.*

Zdůrazňuji, že mohou být povoláni jen skutečně dobrovolníci, býv. partyzáni, kteří jsou vojenskými osobami v záloze a pokud možno ročníků I. zálohy⁴⁰...Z povolanych sestavte zvláštní jednotku, která musí míti ráz naprosto vojenský, nesmí tedy na veřejnost vystupovat jako oddíl partyzánů, a podléhá všem vojenským předpisům a nařízením jako každá osoba vojenská povolovaná na cvičení. Jednotku pak přidělte vel. Teplice, která ji použije ev. v menších jednotkách odpovídajících povaze boje proti partyzánům.⁴¹

Prípravy na povolanie partizánov „zastavil“ telegram 1. oddelenia Hlavného štábu MNO veliteľstvu 4. oblasti z 22. augusta 1947, v ktorom sa uvádzalo: „Vzhľadom k tomu, že otázka povolání partyzánů do bojů s benderovci byla Svazem slovenských partyzánů předložena vládě, ruší se nařízení čj. 14532/Taj.hl.št.1.odděl.1947. Do rozhodnutí vlády tedy nic nepodnikajte a na cvičení partyzány zatím nepovolávejte.“⁴²

Zo zorného uhla týchto materiálov je zrejme, že historiografia bude musieť spresniť a v niektorých aspektoch aj prehodnotiť udalosti a aktérov procesov, ktoré „naštartovali“ nasadenie partizánov proti banderovcom. S odhliadnutím od politickej stránky tejto akcie je podľa nášho názoru evidentné, že časť velenia armády na čele s gen. Bočkom reálne zvažovala možnosť využitia ich skúseností. A to predovšetkým s prihliadnutím na tri faktory, ktorých priesečníkom bolo rýchle zlikvidovanie zvyškov UPA na území ČSR: 1) blížiaci sa termín nástupu brancov ročníku 1925 na vojenskú prezenčnú službu a potreba zabezpečiť ich výcvik si vyžadovali stiahnuť školské jednotky, ktoré tvorili jadro skupiny „Teplice“ a nahradiť ich novými vycvičenými jednotkami, čo pri obmedzených zdrojoch a „nevojenských“ úlohách armády nebolo ľahké⁴³, 2) podobnosť „bojovej“ činnosti slovenských partizánov a banderovcov, ktorú preukazovali analýzy akcií a spôsobu správania sa členov UPA, spracované veliteľmi vojenských jednotiek, oddielov bezpečnosti, ako aj získané od poľskej armády⁴⁴ a 3) znalosť hornatého a zalesneného terénu Slovenska, v ktorom sa banderovci pohybovali.

Na druhej strane je pravdou, že mnohí príslušníci veliteľského zboru mali proti vytvoreniu partizánskych jednotiek rôzne výhrady⁴⁵ a časť rezortu MNO vrátane ministra povolanie partizánov proti banderovcom rozhodne odmietala. Dokumentuje to, okrem iného,

40 Podľa vtedajších predpisov boli vycvičení záložníci vo veku 20 – 40 rokov zaradení do I. zálohy, ktorá by v prípade vojnového konfliktu dopĺňovala mierovú armádu na vojnový počet a vo veku 41 – 50 rokov do II. zálohy, určenej na krytie strát vojnovkej armády a službu v tyle.

41 Ref. 39.

42 Tamže.

43 K 20. 8. 1974 činil skutočný stav mužstva prezenčnej služby čs. armády 49 747 osôb. Z toho rôzne služobné úlohy a úlohy v národnom hospodárstve plnilo 47 752 osôb (dozorná a strážna služba, inštruktori, vodiči, ošetrovatelia koní a vojaci v administratíve – 25 000 osôb, vojaci v skupine „Teplice“ a asistenčných oddieloch ZPÚ a posádkach na Slovensku – 93 00 osôb, vojaci v asistenčných oddieloch ZPÚ a posádkach na Morave a v Čechách – 13 000, technické a poľnohospodárske práce vo výcvikových táborech, na letiskách a železničných stavbách – 4 092 osôb, odmínovávanie – 2 080 osôb, práce v baniach – 2 080 osôb a nevyhnutné obsadenie funkcií špecialistov v letectve a v tankovom a spojovacom vojsku – 2 580 osôb). Na zabezpečenie pripravovaných reorganizačných a redislokačných zmien a na prípravu nástupu nováčikov tak zostávalo 1 995 príslušníkov mužstva, čo velenie armády považovalo za „naprosto nepostačujúci“. VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 198 taj./47 Zpráva pro pana prezidenta republiky. Banderovci – situace dne 25. 8. 1947.

44 Pozri napr. VHA Bratislava. f. 4. VO, šk. 4, č. 76295 a 76400, šk. 5, č. 76885, 76950, 77104, 77391, 77539 a 77615 a šk. 6, č. 78005 a 78452.

45 Podľa hlásení osvetových dôstojníkov najmä mladší dôstojníci „stavi sa také proti tomu, aby slovenští partyzáni byli nasazeni proti bandám UPA jako samostatné jednotky, podřízené pouze ústřednímu velení velitelství Teplice. Zastávají názor, že partyzáni mají být oblečeni do vojenských uniforem a zařazeni k jednotkám.“ VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 1, inv. č. 2 Hlášení o morálně politickém stavu jednotek nasazených proti UPA na Slovensku.

správa prednostu VKPR gen. Hasala prezidentovi republiky s upozornením, že MNO včítane gen. Svobodu má proti ich nasadeniu zásadné výhrady, respektíve že by si dokázalo predstaviť „maximálne“ využitie partizánov pre informačné a spravodajské služby, ale nie na bojové akcie. Hlavným dôvodom mal byť nedostatok materiálnych a finančných prostriedkov MNO, ktorý neumožňuje partizánov zodpovedajúcim spôsobom vystrojiť a vyzbrojiť, pričom „*Ani politicky by armáda takejto použitia partyzánů neunesla. Podobné opatření by se do jisté míry rovnalo mobilizaci s důsledky v některých směrech ještě nepříznivějšími.*“ Hasal prezidenta informoval aj o obavách Svobodu, že v prípade prerokovávanía žiadosti partizánov vo vláde táto bude zamietnutá.⁴⁶

Pripúšťame, že gen. Svoboda nemusel byť dostatočne informovaný o zámeroch Hlavného štábu MNO a jeho nariadeniach, ako aj o zrejmom dohovore velenia armády s vedením SSP a Poverenictvom vnútra (či ministerstvom vnútra?). Jeho postoj však ukazuje, podľa nášho názoru, skôr na alibizmus, ktorým sa chcel zbaviť politickej zodpovednosti za prijaté opatrenia v prípade negatívneho stanoviska vlády. O realnosti tejto možnosti svedčili stupňujúce sa námietky politických partnerov komunistov vo vládnej koalícii, ktoré prezentovali v svojich vystúpeniach a prostredníctvom tlače.⁴⁷

Uvedené nariadenie Hlavného štábu MNO z 22. augusta síce prerušilo prípravy orgánov vojenskej správy na Slovensku na povolanie partizánov, ale nie rozbehnutý proces ich mobilizovania organizáciami SSP. Podľa hlásenia veliteľa 4. vojenskej oblasti div. gen. Michala Širicu vedenie SSP k 25. augustu 1947 evidovalo okolo 4 000 prihlášok partizánskych dobrovoľníkov.⁴⁸ Pridávali sa aj ďalšie odbojové zväzy. Vedenie SPROV sa najskôr informovalo na Povereníctve vnútra (PV), či sa do partizánskych jednotiek môžu prihlásiť aj členovia ich zväzu. Odpoveď VII. odboru povereníctva z 21. augusta 1947 odporúčala, aby sa hlásili len členovia SPROV s vojenským výcvikom. Mali byť zaradení do armády a pridelení k príslušným vojenským veliteľstvám.⁴⁹ Ešte do konca augusta viaceré organizácie SPROV nahlásili VII. odboru PV počty a mená dobrovoľníkov do akcií proti banderovcom.⁵⁰ Rovnako postupovali niektoré organizácie ČSOL.⁵¹

Práve v čase „prerušenia“ priprav vojenskej správy na povolanie partizánov začal v spoločnosti stále viac rezonovať politický aspekt tejto požiadavky konferencie SSP. Stupňovala a vyostrovala sa najmä kampaň komunistických a partizánskych funkcionárov, ako aj komunistickej a partizánskej tlače na zdôvodnenie „nevyhnutnosti“ ich nasadenia. V súvislosti s kritikou malej úspešnosti vojenských jednotiek a bezpečnostných zložiek sa v nej vy-

46 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA-VHA) Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 7, č. 189 *Zpráva pro pana prezidenta republiky z 21. srpna 1947.*

47 Pozri napr. Svobodné slovo, 24. 8. 1947, s. 7 a 26. 8. 1947, s. 1; Čas, 23. 8. 1947, s. 1 a 27. 8. 1947, s. 3. Tiež HANZLÍK, ref. 16, s. 245-247.

48 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 76954 *Partizánske jednotky proti banderovcom.* Poznámka: Išlo zrejme o nepresnú informáciu. Náčelník štábu veliteľstva 4. VO plk. gšt E. Polk v telegrame na MNO z 3. 9. 1947 uviedol, že je prihlásených 3 500 partizánov, z ktorých „*však sotva 1500 vyberieme takej, aby vyhovovali podmienkam ...t. j. aby boli vojaci a vojensky vycvičení.*“ Súčasne informoval, že vedenie SSP predpokladá zvýšenie počtu prihlášok na 6 500 „*a pak budeme moci vybrat dostatečný počet.*“ Tamže, inv. č. 28, č. 77369 *Povolanie partizánov do dobrovoľnej voj. služby – návrhy.*

49 Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra, f. Miestna organizácia SPROV v Pezinku, č. 80/47.

50 Tamže, č. 50/47.

51 Tamže, f. Miestna organizácia ČSOL, č. 49/47.

zdvihovali predovšetkým bojové skúsenosti partizánov a potreba ich využitia proti nepriateľovi, ktorý je veľmi dobre vycvičený v rovnakom spôsobe vedenia boja.⁵²

O požiadavke partizánov na ich aktívne nasadenie proti banderovcom vláda ČSR rokovala 27. augusta 1947. Požiadavku predniesol minister vnútra V. Nosek. Na jeho odporúčanie a na základe písomných žiadostí G. Husáka a M. Ferjenčíka sa vláda, cez výhrady viacerých nekomunistických ministrov vrátane gen. Svobodu⁵³, rozhodla ponuku partizánov akceptovať. Ministromi národnej obrany uložila, aby „v dohode s ministrom vnútra a v súčinnosti s vedením obou svazů partyzánů připravil do 14 dnů povolání vojensky plně vycvičených záložníků prvé zálohy, kteří mají přiměřené praktické zkušenosti v partyzánském boji, k vojenskému cvičení (vojenským úkonům), při čemž nechť přihlédne na prvním místě v rámci příslušných zákonných ustanovení k těm záložníkům-partyzánům, kteří se k těmto vojenským úkonům dobrovolně přihlásí. Zároveň budiž připraveno vytvoření samostatných jednotek z těchto vojenských záložníků-specialistů pod vedením důstojníků, kteří sami mají zkušenosti z boje partyzánského nebo z bojů v zahraniční armádě, tak, aby po případě tyto jednotky mohly být ihned po svolání záložníků začleněny do akce proti benderovcům.“⁵⁴ Súčasne poverila Svobodu a Noska, aby do dvoch týždňov vyriešili všetky s tým spojené praktické otázky. Prípravy na povolanie partizánov všetky zainteresované zložky a inštitúcie mali udržiavať v prísnom utajení, najmä pred verejnosťou. Termín konečnej likvidácie banderovcov na území ČSR jednotkami armády a bezpečnosti „pod jednotným vojenským velením“ potom vláda stanovila „nejpozději do první poloviny listopadu 1947“.⁵⁵

Pri plnení uznesenia vlády Hlavný štáb MNO nadviazal na rozpracované a čiastočne už aj realizované opatrenia. Okrem iného potvrdil, že legislatívne sa nástup partizánov bude opierať o ods. 4 § 22 branného zákona, podľa ktorého ich vojenská správa povolá na výnimočné vojenské cvičenie v dĺžke 28 dní. Zoznamy partizánskych dobrovoľníkov predkladané ústrednými orgánmi partizánskych zväzov sa pritom mali pokladať za návrhy na dobrovoľnú vojenskú službu. O týchto otázkach generáli Svoboda a Boček 3. septembra „oficiálne“ informovali delegáciu SSP a českých partizánov v zložení S. Falán, pplk. V. Borovský, kpt. Š. Žilinský a C. Driml. Podľa dobovej tlače hlavným výsledkom schôdzky bol „základný dohovor o účasti partizánov v bojoch s banderovcami“.⁵⁶

V súčinnosti Hlavného štábu MNO a veliteľstva 4. VO sa intenzívne riešili aj praktické otázky nástupu partizánov. V dňoch 1. – 3. septembra ich telegraficky konzultovali prednosta operačnej skupiny 1. oddelenia Hlavného štábu MNO pplk. J. Krupička, zástupca veliteľa 4. VO brig. gen. J. Heřman a náčelník štábu veliteľstva 4. VO plk. gšt. E. Polk. Zhodli sa, že povolaných by malo byť maximálne 2 000 – 3 000 osôb, z ktorých by sa formovali roty, pričom „každá rota bude míti asi přibližně 80 samopalů a asi 30 pušek a asi devět lehkých kulometů“. Zbrane mali zabezpečiť predovšetkým útvar, respektíve ich náhradné jednotky⁵⁷, v ktorých by sa partizánske roty formovali. Zvyšok mal pochádzať zo zbrojníc podria-

52 Bližšie FIALA, ref. 24, s. 125-127.

53 VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 199 taj. Použití partyzánů k boji proti Benderovcům. – Zpráva pro pana prezidenta republiky z 28. září 1947.

54 VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 201 taj. Usnesení vlády ze dne 27. 8. 1947 o použití partyzánů k boji proti Benderovcům. – Zpráva pro pana prezidenta republiky z 28. září 1947.

55 Tamže a VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, inv. č. 34, č. 77417 Operační smernice proti Banderovcom.

56 Pravda, 6. 9. 1947, s. 1 a Hlas práce, 7. 9. 1947, s. 1.

57 Systém náhradných jednotiek (telies) čs. armáda prevzala z rakúsko-uhorskej armády. Náhradné jednotky viedli kmeňovú evidenciu osôb vytvárajúcich mobilizačný sled príslušného útvaru (dobovo vojskového telisa). Okrem toho zabezpečovali a skladovali výstroj a výzbroj pre svojich záložníkov a pripravovali sa na ich

dených veliteľstvu 4. VO, prípadne zo zásob MNO. Pre výber posádok, kam budú partizáni povolávaní, boli stanovené dve kritériá: 1) výhodnosť z hľadiska ich budúceho nasadenia „*to jest, aby byla blízko a partyzáni poznali tamní kraj*“ a 2) aby v nej náhradná jednotka príslušného útvaru bola dislokovaná aj po reorganizácii armády k 1. 10. 1947. Vybrané boli posádky Nitra (náhradný prápor pešieho pluku 71), Žilina (náhradná rota pešieho práporu 41), Dolný Kubín (náhradná rota pešieho práporu 45), Brezno nad Hronom (náhradný prápor pešieho pluku 26) a Prešov (náhradný prápor pešieho pluku 32).⁵⁸

Prvé konkrétne „oficiálne“ informácie o kritériách, podľa ktorých mali orgány vojenskej správy povolávať dobrovoľníkov, obsahoval list náčelníka Hlavného štábu MNO gen. Bočka ústredným orgánom SSP a Združenia českých partizánov zo 4. septembra 1947. Okrem poďakovania – menom vlády – za ich ponuku a oznámenia o jej prijatí oznamoval, že budú povolani len muži – partizáni, ktorí: 1) sú vojenskými osobami mimo činnú službu v prvej zálohe a preto plne vycvičení, 2) majú priznaný charakter partizána podľa §1 zákona č. 34/1946 Zb., respektíve – v prípade, ak toto osvedčenie nemajú – ak ich slovenský alebo český partizánsky zväz uznal za partizánov, 3) prihlásia sa dobrovoľne a 4) nastúpia v im uznávaných dôstojníckych, rotmajstrovských a poddôstojníckych hodnostiach. Povolávať sa nemali partizáni s povolaním baníka alebo stavebného robotníka.⁵⁹

O povolaní a vyzbrojení partizánov vláda ČSR opäť rokovala 16. septembra 1947. Časť nekomunistických ministrov tu znovu vyslovila pochybnosti o účelnosti tohto kroku, ktorý s ohľadom na nízke počty zvyškov banderovských skupín považovala za zbytočný a motivovaný politickými cieľmi komunistov.⁶⁰ K vyriešeniu ich sporu s komunistami významne prispelo vystúpenie L. Svobodu. Analýza banderovského nebezpečenstva a potreby vojenských síl na jej eliminovanie⁶¹, ktorú predniesol za asistencie gen. Bočka, predstavovala radikálny obrat v Svobodových postojoch k požiadavkám partizánov.⁶² Jeho návrhy na povolanie partizánov proti banderovcom vláda nakoniec jednomyselne schválila.⁶³ Celkový počet partizánov „potrebných“ na nasadenie na Slovensku, na Morave a v Čechách bol, na základe prepočtu plánovaného početného stavu vojakov prezenčnej služby po nástupe „slabého“ ročníka nových povolancov k 1. októbru 1947 s úlohami výcviku, pracovných výpomocí armády v civilnom sektore a predpokladaného doplnenia jednotiek nasadených proti banderovcom, stanovený na 4 400 osôb. Ich povolanie sa malo uskutočniť v dvoch turnu-

mobilizáciu. V čase vojny by zostávali spravidla v svojej posádke, starali sa o prvý výcvik nováčikov a záloh a vytvárali z nich pochodové kolóny (útvary), ktoré dopĺňali straty „svojho“ vojskového útvaru na fronte. Tieto úlohy plnili v spolupráci s doplňovacou službou, ktorá sa teritoriálne členila na doplňovacie okresné veliteľstvá (DOV). V ich sieti každé DOV malo pôsobnosť na území niekoľkých politických okresov. V súvislosti so zavedením nového mobilizačného systému na začiatku 50. rokov boli náhradné jednotky zrušené.

58 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77369 *Povolanie partizánov do dobrovoľnej voj. služby – návrhy*.

59 VÚA-VHA Praha. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 211 taj. *Zpráva pro pana prezidenta republiky z 6. září 1947- Opis listu náčelníka Hlvaného štábu MNO*.

60 SYRNÝ, ref. 23, s. 151.

61 VÚA-VHA Praha. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 216 taj. *Zpráva pro pana prezidenta republiky z 18. září 1947*.

62 Vtedajší minister spravodlivosti P. DRTINA vystúpenie generálov Svobodu a Bočka neskôr prirovnal k „*velmi dobre připravenému divadelnímu představeníu*“. SYRNÝ, ref. 23, s. 152.

63 FIALA, ref. 1, s. 205-206. Podľa niektorých autorov komunisti kalkulovali tiež so širším politickým rozmerom celej akcie. Rozhodný vojenský zásah proti otvorenému nepriateľovi spojeneckých krajín, tzn. ZSSR a Poľska, nekomunistickí ministri nemohli odmietnuť. Tento aspekt malo podčiarkovať aj písanie tlače západných krajín o UPA a jej „očakávanie“, či Československo dokončí likvidáciu banderovcov v kontexte svojich spojeneckých záväzkov alebo im umožní prejsť do „slobodného sveta“. SYRNÝ, ref. 23, s. 152 a В'ЯТРОВИЧ, Володимир. *Реиду УПА теренами Чехословачини. Західна преса про УПА*. In http://lib.oun-upa.org.ua/rejdy/rozdil_8.html.

soch po 2 200 mužoch. Vláda súhlasila aj s využitím členov SVOJPOV, ponuku ČSOL však z dôvodu vysokého veku jej členov odmietla.⁶⁴

Termín nástupu I. turnusu partizánov bol pôvodne stanovený na 19. septembra, ale po zasadnutí vlády ho Hlavný štáb MNO zmenil na 22. septembra. Dôvodom bola zrejme úprava smerníc, podľa ktorých mali DOV pri povolávaní dobrovoľníkov postupovať. Spresnenie si vyžiadal menší počet prihlásených partizánov vo veku do 40 rokov v porovnaní so smerným číslom predpokladaným velením armády.⁶⁵ Napriek tomu došlo k prípadom, že boli povolaní aj príslušníci II. zálohy a väčšina partizánov I. zálohy v stanovenom termíne z rôznych dôvodov nenastúpila.⁶⁶ Doplňovacie orgány vojenskej správy na Slovensku na výnimočné vojenské cvičenie povolali spolu 1 599 osôb, z ktorých do 22. septembra nastúpilo len 506.⁶⁷ Do 27. septembra počet nastúpených partizánov stúpol na 1 500. Z tohto početného stavu bolo následne 258 dobrovoľníkov prepustených z dôvodu, že neboli príslušníkmi I. zálohy, 156 prepustili zo zdravotných dôvodov a iní nevyhoveli pri preskúšaní alebo boli rôznymi orgánmi a inštitúciami „vyreklamovaní“. Podľa hlásenia veliteľstva 4. VO partizánske jednotky k tomuto dátumu prezentovali 1 108 osôb, z toho 48 dôstojníkov, 31 rotmajstrov a 1 029 príslušníkov mužstva.⁶⁸ Zaradených partizánov – záložníkov dopĺňali dôstojníci a rotmajstri v činnej službe odvelení od vojenských jednotiek a vojaci prezenčnej služby v spojovacích čatách a na iných funkciách.

Podľa operačného rozkazu Hlavného štábu MNO č. 102 z 19. septembra 1947 sa z povolaných partizánov mali organizovať jednotky v sile praporov a rôt. Veliteľom oblastí rozkaz ukladal, aby ich použili „1) v samostatných rotách ako samostatných stihacích jednotek, 2) ako rot včlenených do stihacích skupin (práporů vojenských) a 3) polovinu rot partyzánů rozdělte – podle úkolů a potřeb – do ostatních jednotek vojenských. Včlenění jednotek záložníků -partyzánů proveďte proto, aby předávaly zkušenosti partyzánského boje bojujícím jednotkám. Velitelství praporů...mohou být podřízeni jak roty záložníků – partyzánů, tak roty vojenské nebo SNB.“⁶⁹ Neskôr hlavný štáb zásady použitia jednotiek čiastočne zmenil.

Organizačne sa jednotky formovali do dvoch praporov – praporu XI s rotami 51, 52, 55 a 56 a praporu XII s rotami 61 a 62 – a ďalej do štyroch samostatných rôt 53, 54, 63 a 64. Veliteľstvo praporu XI a roty 51 a 52 sa vytvárali v Žiline, roty 55 a 56 v Nitre a veliteľstvo praporu XII s rotami 61 a 62 v Prešove. Samostatné roty 53 a 54 boli sústredené v Dolnom Kubíne a roty 63 a 64 v Brezne nad Hronom. Do funkcií veliteľov praporov a rôt veliteľstvo 4. VO ustanovilo vojakov z povolania, bývalých partizánov alebo zahraničných vojakov,

64 FIALA, ref. 24, s. 127.

65 Nariadenie Hlavného štábu MNO zo 17. septembra ukladalo, aby na základe prihlášok, ktoré vedenie SSP cez velenie 4. VO postúpilo príslušným DOV, tieto povolávali len dobrovoľníkov „ktorých majú v evidencii, t. j. ktorých branný pomer bol už upravený.“ Zostávajúce prihlášky mali DOV, opäť prostredníctvom veliteľstva 4. VO vracať na ústredie SSP. Podľa nového nariadenia hlavného štábu z 18. septembra mali DOV povolávať všetkých prihlásených partizánov s výnimkou profesií baníkov a murárov. Znamenalo to, že velenie 4. VO muselo od ústredia SSP vrátené prihlášky znovu vyžiadať a zasa ich doručiť DOV. VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv.č. 89, č. 93-3/4-35 *Partizáni – povolanie na osobitné cvičenie*.

66 Niektoré DOV nedokázali všetkým dobrovoľníkom zo svojej teritoriálnej pôsobnosti doručiť včas povolávacie lístky, na viacerých prihláškach chýbali potrebné osobné údaje, nebola hlásená zmena trvalého pobytu alebo osoba nebola v mieste bydliska v čase doručenia povolávacieho lístka prítomná. V prípade partizánov, ktorí napriek doručeniu povolávacieho lístka nenastúpili, DOV zisťovali príčiny s tým, že „podľa výsledku šetrenia budú prípady neospravedlneného nenastúpenia na cvičenie odovzdané prisl. voj. prokurátorovi na trestné stíhanie takýchto osôb“. Tamže.

67 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77768 *Počty jednotek – hlásenie*.

68 Ref. 65.

69 VÚA-VHA Praha, f. MNO/Hlavný štáb 1947, sig. 32-5/2-454 *Operační rozkaz č. 102*.

z ktorých väčšina už mala skúsenosti z nasadenia vojenských jednotiek proti banderovcom. Z nastúpených záložných dôstojníkov a rotmajstrov – partizánov pridelo väčšiu časť k rotám s predurčením na funkcie veliteľov čiat a zvyšok zaradilo na veliteľstvá práporov, kde mali pôsobiť hlavne v oblasti spravodajstva.⁷⁰

PLÁNOVANÉ POČTY OSÔB V PARTIZÁNSKYCH JEDNOTKÁCH A VÝVOJ ICH SKUTOČNÝCH POČTOV V DŇOCH 22. – 27. SEPTEMBRA⁷¹

	Plánované počty				Skutočné počty k											
					22. 9.				25. 9.				27. 9.			
	D	R	M	C	D	R	M	C	D	R	M	C	D	R	M	C
vel. XI	14	16	47	77	-	-	-	-	9	8	54	71	9	8	54	71
rota 51	10	2	131	143	1	1	44	46	5	1	77	83	5	1	77	83
rota 52	10	2	131	143	2	-	37	39	4	4	74	82	4	4	74	82
rota 55	10	2	131	143	-	-			5	1	108	114	5	1	108	114
rota 56	10	2	131	143	-	-	122	122	4	1	113	118	4	1	113	118
spolu XI	54	24	571	649	3	1	203	207	27	15	426	468	27	15	426	468
rota 53	10	2	131	143	-	-			3	2	81	86	3	2	82	87
rota 54	10	2	131	143	-	-	47	47	2	1	87	90	2	1	87	90
vel. XII	14	6	47	77	7	5	39	51	11	5	50	66	10	5	50	65
rota 61	10	2	131	143	1	2	40	43	1	3	107	111	1	3	107	111
rota 62	10	2	131	143	2	1	40	43	2	2	104	108	2	2	105	109
spolu XII	34	10	309	363	10	8	119	137	14	10	261	285	14	10	261	285
rota 63	10	2	131	143	1	2	55	58	1	2	86	89	1	2	86	89
rota 64	10	2	131	143	-	1	52	53	2	1	85	88	2	1	85	88
SPOLU	128	42	1404	1084	14	12	476	502	49	31	939	1106	48	31	1029	1108

Legenda: D – dôstojníci, R – rotmajstri, M – mužstvo, C – spolu

Problémy v personálnom formovaní partizánskych jednotiek sprevádzali vážne nedostatky aj v ich materiálnom zabezpečení. Časť zbraní, najmä trofejných nemeckých samopalov a ľahkých guľometov, ktoré dodala zbrojnica 7 v Trenčíne, bola nefunkčná alebo bez príslušenstva. Zo začiatku chýbali ručné granáty, signálne pištole, ďalekohľady, buzoly a rádiostanice. Na predpísaných počtoch nebola ani automobilová technika, pričom pridelené nákladné automobily boli značne poruchové a väčšinou bez plachiet a náhradných akumulátorov. Poškodený a chýbajúci materiál sa postupne nahrádzal a dopĺňal z vojenských jednotiek v českých posádkach, zbrojnice v Trenčíne a automobilovej zbrojovky 2 v Zlatovciach.⁷²

70 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, č. 72-2/1-2 *Záložní dôstojníci a rtm. – zaradenie k partizánskym jednotkám.*

71 Ref. 66.

72 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77768 *Telegramy veliteľa oblasti div. gen. M. Širicu z 24. a 25. 9. 1947 a hlásenie veliteľa práporu XI pplk. pech V. Strelku z 25. 9. 1945.*

Neskôr patrili partizánske roty k najlepšie vyzbrojeným, vyzbrojeným a technikou zabezpečeným jednotkám armády nasadených proti banderovcom.

V etape formovania jednotiek neboli doriešené ani otázky finančných náležitostí a sociálneho zabezpečenia nastúpených partizánov.⁷³ Až po niekoľkých dňoch velenie armády nariadilo, že im patria všetky náležitosti vojakov v zálohe povolaných na vojenské cvičenie.⁷⁴ Sociálnymi otázkami, spojenými predovšetkým s dočasným prerušením zamestnania a finančným zabezpečením rodín partizánov sa 4. októbra 1947 zaoberal Zbor povereníkov. Uzniesol sa, že: 1) odbojári – štátni zamestnanci „nemajú utrpieť ujmu na zaradení, postupe a platových záležitostiach a má im byť vyplácaný celý plat“, 2) odbojárom – zamestnancom v súkromných firmách „nesmie byť zrušený služobný pomer a kde sa tak stalo, zrušenie má byť odvolané...ich služobný pomer má byť posudzovaný tak, ako keby nebol prerušený... majú im byť poskytnuté všetky náležitosti, na ktoré majú právny nárok v prípade nastúpenia vojenskej služby“ s tým, že pokiaľ zákonné predpisy im zaručujú nárok na služobné požitky po celý čas vykonávania vojenskej služby Zbor povereníkov „apeluje na súkromných zamestnávateľov, aby im poskytli celý plat po odpočítaní toho, čo obdržia prípadne z verejných prameňov“ a 3) nezamestnaným odbojárom, ktorých rodiny by v dôsledku ich povolania boli „ohrozené na existencii, má Povereníctvo sociálnej starostlivosti poskytovať primeranú sociálnu výpomoc“.⁷⁵

Cez uvedené problémy a prakticky bez výcviku partizánske roty dňa 25. septembra hlásili pohotovosť a pripravenosť „k použitiu pre akcie proti UPA“.⁷⁶ V tomto čase sa na Slovensku už nenachádzali väčšie organizované skupiny UPA. Z dvoch najsilnejších, ktoré pod tlakom poľských ozbrojených síl prenikli cez poľsko-slovenskú hranicu, sa väčšina členov sotne „Chromenko“ na začiatku augusta podarilo prejsť na Moravu a sotňu „Burlak“, proti ktorej boli sústredené akcie väčšiny čs. vojakov a príslušníkov bezpečnosti, jej veliteľ rozpustil. Následne sa Burlak s niekoľkými členmi sotne 3. septembra vzdal čs. orgánom. Na slovenskom území sa pohybovali zvyšky oboch sotní a väčší počet malých skupiniek UPA a jej civilnej siete, ktoré naďalej prichádzali z Poľska.

Po uznesení vlády ČSR z 27. augusta 1947, ktoré nariaďovalo dokončiť likvidáciu banderovcov v Československu do 15. novembra 1947, MNO poverilo velením nad vojenskými jednotkami a silami bezpečnosti a Finančnej stráže nasadenými proti UPA na Slovensku veliteľa 4. VO div. gen. M. Širicu.⁷⁷ Na základe jeho operačného rozkazu z 8. septem-

73 Zásady materiálneho zabezpečenia príslušníkov armády nasadených proti skupinám UPA boli uverejnené vo Vecnom vestníku MNO čl. 558/1945 a spresnené niekoľkými výnosmi MNO. Napríklad v oblasti stravovania určovali, že v prípade, ak nie je jednotlivcom alebo skupinám možné vydať teplú stravu z kuchyne, dostanú studenú stravu v hodnote 45,- Kč na osobu a deň. Ak nebude možné zabezpečiť ani studenú stravu, vyplatí sa vojakom reluta, tzn. finančná čiastka, vo výške 50,- Kč na osobu a deň. K studenému jedlu a relute prináležalo každej vojenskej osobe aj 10 ks cigariet. (VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 217 taj. *Partyzáni – dávka XII. in natura – relutum.*) Významný posun v oblasti sociálneho zabezpečenia potom predstavovalo uznesenie vlády z 9. septembra 1947 o zaopatrení obetí bojov s banderovcami. Bolo prijaté na základe spoločného návrhu ministrov národnej obrany, vnútra, financií a sociálnej starostlivosti a ukladalo, aby osoby, ktoré sa v dôsledku zranenia stali invalidmi a pozostalé po zomrelých bolo postarané tak, ako keby k poškodeniu zdravia alebo strate života došlo v súvislosti s vojnovými akciami, respektíve v dôsledku fašistickej perzekúcie. NA Praha, f. ÚPV – běžná spisovna, šk. 1051, č. 1723/47 dův. *Zaopatření obětí bojů proti tzv. banderovcům.*

74 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 28147/Taj. tyl. 1947 *Súhrn tylových opatření k osob. rozkazu č. 48 – materiální doplněk.*

75 SNA Bratislava, f. PV-všeob. III/4, šk. 252, inv. č. 141, č. 16132/1947-prez. *Náležitosti odbojových zložiek povolaných proti banderovcom.*

76 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77767 *Organizace rôt zálož. partyzánů- další pokyny.*

77 K 10. septembru bolo proti banderovcom na Slovensku nasadených spolu 12 437 osôb, z toho 5789 príslušníkov armády a 6648 príslušníkov ZNB a Národnej bezpečnosti. Veliteľ skupiny „Teplice“ mal k dispozícii spolu

bra bolo slovenské územie rozdelené na štyri oblasti: 1) za ZPÚ a likvidáciu banderovcov na východnom Slovensku zodpovedal veliteľ 10. divízie brig. gen. E. Perko (veliteľstvo Košice), 2) priestor stredného Slovenska od čiar kóta 2503 Rysy – Štrba – severné svahy Nízkyh Tatier – západné svahy Velkej Fatry – údolie Hronu od Sv. Kríža n. Hronom smerom na juh mala v pôsobnosti skupina „Teplice“, pričom okrem vyčlenených jednotiek armády a bezpečnosti⁷⁸ bol jej veliteľovi brig. gen. J. Noskovi podriadený aj poverený veliteľ 4. divízie (veliteľstvo Žilina) plk. gšt. A. Ciprich s úlohou riadiť činnosť stíhacích skupín v severovýchodných oblastiach stredného Slovenska, 3) v priestore od tyla priehradných postavení skupiny „Teplice“ po východnú hranicu teritoriálneho obvodu VIII. zboru riadil akcie proti UPA jeho veliteľ brig. gen. P. Kuna (Banská Bystrica) a 4) za zabezpečenie prechodov cez rieku Kysucy a Váh s dôrazom na úsek od Žiliny po Hlohovec, ako aj za stíhanie „bánd“ na západnom Slovensku zodpovedal veliteľ VII. zboru brig. gen. M. Markus (veliteľstvo Trenčín). Rozkaz už spomínal aj nasadenie partizánskych jednotiek. Uvádzal, že „*má ich byť použité buď samostatne alebo spoločne v spolupráci s vojenskými jednotkami a jednotkami SNB k úkolom sprav. alebo stíhacím*“.⁷⁹

V súlade s operačným zámerom gen. Širicu štáb 4. VO riešil zaradenie partizánskych jednotiek do veliteľskej a taktickej podriadenosti uvedených veliteľov a organizoval ich presun do priestorov predpokladaného nasadenia. Pohotovosť na presun hlásili roty partizánov 25. septembra o 17, 00 h.

Do priestoru 10. pešej divízie sa 26 septembra presunulo veliteľstvo partizánskeho práporu XII s rotami 61 (od 14. októbra veliteľ npor. pech. Karol Čapliar) a 62. Veliteľstvo práporu, ktoré dostalo krycie označenie „Vihorlat“, bolo spolu so spojovacou čatou umiestnené v Prešove, rota 61 („Vihorlat 1“) v obci Haniska (neskôr Lutina) a rota 62 („Vihorlat 2“) v obci Drienovská Nová Ves (neskôr Soma – dnes súčasť obce Drienica). Veliteľ divízie plánoval jednotky použiť výlučne na stíhanie banderovcov, a to v celom územnom obvode zväzku od štátnej hranice s Poľskom a ZSSR po čiaru kóta 2503 Rysy – Štrba – severné svahy Nízkyh Tatier, západné svahy Velkej Fatry – údolie Hrona od Sv. Kríža nad Hronom na juh. Prápor dočasne posilnil rotou ZPÚ „Sázava“, sformovanou z príslušníkov pešieho pluku 20 (veliteľstvo Prešov).⁸⁰ Dňa 27. septembra sa prápor rozmiestnil v priestore Luti-

4 978 osôb, z toho 3 269 vojakov a 1 709 príslušníkov bezpečnosti, do asistenčných oddielov, ktoré stavali vojenské útvary v určených posádkach, bolo vyčlenených 1 634 vojakov, v rotách ZPÚ, z ktorých časť zabezpečovala severné a južné pohraničie Slovenska a časť pôsobila ako stíhacie oddiely, bolo 886 vojakov, do pohotovostných oddielov Národnej bezpečnosti bolo zaradených spolu 923 osôb a stále stanice a útvary Národnej bezpečnosti mali v pohotovosti 4 016 osôb. V pôsobnosti oblastných veliteľstiev Národnej bezpečnosti v Bratislave a Košiciach sa okrem toho nachádzalo ďalších 1 355 príslušníkov tejto zložky. VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, inv. č. 34, č. 77642 *Výkaz počtu osôb a materiálu zasadených proti UPA na Slovensku*.

78 Veliteľ skupiny „Teplice“ v tomto čase mal v podriadenosti tieto jednotky: pluk ZNB „Slovensko“, prápor dobrovoľníkov Národnej bezpečnosti „Zafir“, vojenské jednotky – kombinovaný prápor 1. VO „Kamzík“, kombinovaný prápor 2. VO „Srniec“, rota „Kos“ (peší pluk 9 Trnava), rota „Peter“ (prieskumné jednotky 4. VO), inštrukčný prápor MNO „Orol“, prápor aspirantov 4. VO „Tiger“, prápor aspirantov 2. VO „Lev“, ďalej pohotovostné oddiely Národnej bezpečnosti z Košíc a Prešova, prápor „Sup“ s rotami „Nitra“, „Topol“, Laborec“ a Brokát“ a roty ZPÚ „Borovica“ a „Ondrej“. VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, iv. č. 34, č. 77417 *Operačné smernice proti Banderovcom*.

79 Tamže.

Poznámka: V súvislosti s datovaním uvedeného operačného rozkazu je zaujímavé, že podľa dokumentu Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti zo 7. 10. 1947 s názvom *Operačné smernice proti UPA* bol gen. Širica za veliteľa „všetkých jednotiek armády a SNB nasadených na Slovensku proti UPA“ až dňom 14. septembra 1947. VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78056.

80 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, inv. č. 34, č. j. 30709/Taj.1. odd. 1947 *Operačné smernice – návrh na novú úpravu ZPÚ – predloženie*.

na – Majdan (dnes súčasť obce Olejníkov) – Jakovany – Soma s úlohou zabrániť skupinám UPA v presunoch z Čerhovských hôr na západ. Nasledujúci deň jeho príslušníci vykonali prehliadky obcí Hanigovce, Milpoš, Lutina, Olejníkov, Majdan a osád Abrušovce a Beranie a okolitých samôt a salašov.⁸¹ 30. septembra dostal veliteľ práporu XI rozkaz veliteľa 10. divízie, aby roty partizánov za zosilnenou líniou jednotiek ZPÚ na predpokladaných smeroch pohybu banderovcov vytvárali priehradné postavenia a pripravovali pasce.⁸²

Veliteľstvo skupiny „Teplíce“ dostalo k dispozícii samostatné partizánske roty 53, 54, 63 a 64. Podľa zámeru veliteľstva 4. VO mali nahradiť jednotky aspirantov „Tiger“ a „Lev“, ktoré bolo potrebné presunúť do mierových posádok. Na základe osobitného rozkazu brig. gen. Noska z 26. septembra sa roty nasledujúci deň presunuli do priestoru pôsobenia skupiny „Teplíce“ v údolí rieky Hron – roty 53 a 54 na nákladných automobiloch po osi Dolný Kubín – Ružomberok – Liptovský Sv. Mikuláš – Kráľova Lehota – Brezno nad Hronom – Šumiac a roty 63 a 64 pešo po osi Brezno nad Hronom – Polomka – Heľpa. Roty 53 a 54 vystriedali jednotku „Tiger“ v úseku Pohorelá – Valkovňa – Šumiac – Telgárt a roty 63 a 64 jednotku „Lev“ v úseku Halny (dnes súčasť Brezna) – Beňuš – Polomka – Heľpa. Úlohou partizánov bolo strážiť miestne osady, vykonávať prieskumnú a hliadkovú činnosť v ich okolí, brániť banderovcom prekonať Hron a zistené skupiny zajať alebo zničiť.⁸³

29. septembra veliteľ „Teplíce“ vyslal partizánov z rôt 53, 54 a 64 spolu s príslušníkmi vojenskej jednotky „Peter“ a dvoch pohotovostných oddielov Národnej bezpečnosti, na prieskum lesného masívu na západ od obce Bacúch, kde bol hlásený pohyb 10 – 15-člennej skupiny UPA. Po skončení prieskumu sa roty mali vrátiť do pôvodných postavení a pokračovať v pátraní po banderovcoch s dôrazom na priestor Šumiac – Červená Skala – Telgárt. Úlohou rôt 63 bolo pripraviť pasce v okolí obce Beňuš.⁸⁴

Zostávajúce partizánske jednotky, tzn. veliteľstvo práporu XI, za ktorého veliteľa bol vymenovaný pplk. pech. Vojtech Strelka („mierovo“ veliteľ pešieho pluku 39 v Bratislave), s rotami 51, 52, 55 a 56 prešli do podriadenosti veliteľa VII. zboru. Po dosiahnutí pohotovosti sa na základe rozkazu gen. Markusa z 26. septembra presunuli do nových posádok, kde mali byť pripravené na zásah proti banderovcom. Veliteľstvo práporu, ktoré dostalo krycí názov „Stíhač“, bolo umiestnené v Trenčíne a roty vytvorili štyri stíhacie skupiny s nasledujúcou dislokačnou zostavou: skupina „Kysuca“ – veliteľstvo rôt 51 (veliteľ npor. Kreso, neskôr kpt. pech. Henrich Lipský) s dvoma čatami v Kysuckom Novom Meste, jedna čata v Čadci; skupina „Ilava“ – veliteľstvo rôt 52 v Ilave, jedna čata v Domaníži a jedna čata vo Valašskej Belej; skupina „Trenčín“ – veliteľstvo rôt 55 s dvoma čatami v Trenčíne, jedna čata v Bánovciach nad Bebravou a skupina „Vrbové“ – veliteľstvo rôt 56 s dvoma čatami vo Vrbovom, jedna čata v Novom Meste nad Váhom a jedna čata v Myjave. Údaje o rozmiestnení partizánskych jednotiek gen. Markus nariadil prísne utajovať. Aj orgány Národnej bezpečnosti, ktoré mali, na základe správ o činnosti banderovcov, zásahy jednotiek vyžadovať, s nimi mohli byť oboznámené „*len v najnutnejšom rozsahu*“.

Nariadenie veliteľa VII. zboru určovalo jednotlivým skupinám nasledujúce úlohy:

- skupina „Kysuca“ – strážiť prechody cez rieku Kysuca s dôrazom na okolie Kysuckého

81 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78672 *Zpráva o Banderovcích – výsledek šetření*.

82 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 3951/Taj. B-1947 *Osobitný rozkaz číslo 46*.

83 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 3, inv. č. 6, č. j. 1941/Taj. 1. odd. 1947 *Osobitný rozkaz číslo 62*.

84 Tamže, č. j. 1950/Taj. 1. oddel. 1947 *Osobitný rozkaz číslo 65* a č. j. 1959/Taj. 1. oddel. 1947 *Osobitný rozkaz číslo 67*.

Nového Mesta a Čadce a vykonávať stíhanie banderovcov v okresoch Čadca, Žilina, Kysucké Nové Mesto a Veľká Bytča;

- skupina „Ilava“ – jednou čatou v noci pripravovať pasce pri hydrocentrále pri Košeci a pri Ladcoch, čatou v Domaníži zabezpečovať stíhanie skupín UPA v južnej časti okresu Žilina, severnej časti okresu Ilava a v okrese Považská Bystrica a čatou z Valašskej Belej v západnej časti okresu Prievidza, severnej časti okresu Bánovce nad Bebravou a v okrese Ilava;
- skupina „Trenčín“ – jednou čatou pripravovať nočné pasce v úsekoch Zamarovce – Skalská Nová Ves a Trenčianske Bohuslavice – Melčice (dnes spojená obec Melčice-Lieskové) a čatou z Bánoviec zabezpečovať stíhanie banderovcov v severnej časti okresu Trenčín, južnej časti okresu Prievidza a v okrese Bánovce nad Bebravou;
- skupina „Vrbové“ – menšou časťou síl strážiť prechody cez Váh pri Drahovciach a zvyškom síl dvoch čiat stíhať banderovcov v priestore Dobrá Voda, Šterusy, Pustá Ves (dnes súčasť obce Prašník), Košariská a východne od Váhu v okrese Nové Mesto nad Váhom, čatou z Nového Mesta nad Váhou strážiť prechody cez Váh od tohto mesta po Hornú Stredú a čatou v Myjave stíhať banderovcov v okresoch Myjava a Senica.

Priestory, vymedzené jednotlivým skupinám na stíhanie skupín UPA, sa však mali ponímať len ako orientačné. Podľa gen. Markusa mohli byť stíhacími jednotkami „*kedykoľvek a bez akéhokoľvek obmedzenia prekročené*“.⁸⁵

Prvé „väčšie“ aktívne nasadenie partizánskych jednotiek podriadených veliteľovi VII. zboru súviselo s akciami vojenských a bezpečnostných síl na území Moravy v dňoch 30. septembra – 4. októbra 1947. Ich cieľom bolo preskúmať a „vyčistiť“ od banderovcov priestor od rieky Morava smerom k moravsko-slovenskej zemskej hranici v úseku od Hodonína po Český Těšín. Partizánske jednotky mali v dňoch 1. – 4. októbra 1947 hliadkovať pozdĺž hranice, zabrániť skupinám a jednotlivcom z UPA prejsť na Slovensko a tieto podľa možnosti zničiť alebo zajať. Na plnenie tejto úlohy veliteľ VII. zboru svojím rozkazom z 28. septembra určil päť čiat partizánov z Myjavy, Vrbového, Trenčína, Ilavy a Kysuckého Nového Mesta.⁸⁶

Na začiatku októbra došlo k čiastkovému spresneniu postupu vojenských a bezpečnostných jednotiek proti banderovcom a ich operačnej zostavy. Operačný rozkaz veliteľa 4. VO z 29. septembra ukladal: 1) vytvoriť silnú uzáveru severnej hranice Slovenska po celej ich dĺžke, a to vyčlenenými jednotkami 4. a 10. divízie a 2) pokračovať v likvidovaní banderovcov v troch stíhacích obvodoch „*ktorým velí v divíznom obvode 9. divízie (západné Slovensko – pozn. J. Š.) veliteľ VII. zboru, v obvode 2. brigády (stredné Slovensko okrem jeho severozápadných oblastí – pozn. J. Š.) veliteľ „Teplice“; v obvode 10. divízie jej veliteľ*“.⁸⁷ V novej operačnej zostave jednotiek armády a bezpečnosti bola podčiarknutá úloha partizánskych rôt ako stíhacích skupín zoskupenia „Teplice“, a to predovšetkým v súvislosti s vyňatím pluku ZNB „Slovensko“ a kombinovaného práporu vojenských rôt ZPÚ „Sup“ z podriadenosti jej veliteľstva a ich odoslaním na východné Slovensko. Podľa zámeru veliteľa „Teplice“ partizánske roty 53, 54, 63 a 64 mali vytvoriť samostatnú stíhaciu skupinu, ktorej veliteľstvo by sa sformovalo na organizačnom základe veliteľstva partizánskeho práporu XI alebo XII. Požiadaval preto veliteľa 4. VO o zaradenie niektorého z týchto veliteľstiev do svojej podriadenos-

85 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, inv. č. 34, č. 77854 *Bezpečnostné opatrenie UPA – nová úprava*.

86 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, inv. č. 34, č. 77897 *Rozkaz pre obsadenie hraníc moravsko-slovenských v dňoch 30. 9. – 4. 10. 1947*.

87 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 77972 *Uzávera hraníc – sestava*.

ti. Veliteľ VII. zboru žiadosť o uvoľnenie veliteľstva práporu XI kategoricky odmietol s odôvodnením, že prápor, ktorý je v podstate jedinou väčšou jednotkou na akcie proti UPA v jeho pôsobnosti, nemôže zostať bez velenia.⁸⁸ Podobné stanovisko zaujal aj veliteľ 10. divízie gen. Perko.⁸⁹ Veliteľ 4. VO napokon rozhodol, že veliteľovi „Teplíce“ bude podriadené veliteľstvo práporu XII.⁹⁰

Novú operačnú zostavu jednotiek na východnom Slovensku stanovil osobitný rozkaz veliteľa 10. divízie z 8. októbra. Partizánske roty „Vihorlat 1“ a „Vihorlat 2“ sa spolu so spojovacou čatou veliteľstva práporu XII stali jadrom jednotky „Sup“, z ktorej väčšina rôt ZPÚ bola určená na posilnenie ochrany východného úseku slovensko-poľskej hranice. Jednotka „Sup“ sa súčasne reorganizovala na stíhací oddiel. Jeho úlohou bolo prenasledovať banderovcov v teritoriálnom obvode 10. divízie od zadnej hranice sledu priameho stráženia slovensko-poľskej hranice, tzn. od čiar Stará Ľubovňa – Jastrabie – Litovská Huta – Bardejov – Vyšný Svidník – Veľký Bukovec – Nižné Čabiny (dnes súčasť obce Čabiny) – Papín – Snina – Ulič, po slovensko-maďarskú štátnu hranicu. Veliteľstvo „Sup“ a rota „Vihorlat 2“ boli umiestnené v obci Olka a rota „Vihorlat 1“ v obci Pravrovce (dnes súčasť obce Repejov).⁹¹

Súbežne s reorganizáciou operačnej zostavy veliteľstvo 10. divízie realizovalo nariadenie MNO a veliteľa 4. VO o vzájomnej výmene partizánskych a vojenských čiat v organizácii nasadených rôt.⁹² Cieľom výmeny malo byť využitie bojových skúseností partizánov. Nariadenia veliteľa 10. divízie ukladalo, aby veliteľ „Sup“ a velitelia rôt ZPÚ využili „*prítomnosti part. rešp. voj. čiat u svojich útvarov k zdokonaleniu výcviku boja v lese a najmä odlišnosti vyplývajúcej zo skúseností vedenia part. boja.*“⁹³ Výmena sa uskutočnila v dňoch 11. – 16. októbra. Roty „Vihorlat 1“ a „Vihorlat 2“ si vymenili po dvoch čatách s rotami ZPÚ „Žula“, „Ondava“, „Borovica“ a „Laborec“. Rozkaz veliteľa jednotky „Sup“ pritom zdôrazňoval, že pre splnenie cieľov výmeny je potrebná „*vzájomná snaha a dobrá vôľa na obidvoch stranách... Len kamarátskym a bratským spolunažívaním môže byť tohto účelu dosiahnuté.*“ Súčasne spresnil aj spôsoby vedenia bojovej činnosti, ktoré si mali vojaci od partizánov „*navštíviť.*“⁹⁴ Počas výmeny čiat, 14. októbra, navštívil roty „Vihorlat 1“ a „Vihorlat 2“ predseda

88 V hlásení veliteľovi 4. VO z 2. 10. 1947 gen. Markus k žiadosti veliteľa „Teplíce“ uviedol: „*Veliteľa part. práp. XI nemôžem naprosto postrádať, nakoľko je veliteľom tohto práporu a túto funkciu aj vykonáva. Keď je aj part. práp. XI rozdelený do častok, čo je samozrejme a z úlohy logicky vyplývajúce... nemôže jednotka ostať bez veliteľa, tým skorej, že velenie je tak pružne usporiadané, že podľa situácie dochádza a aj v budúcnosti môže dôjsť k sústreďeniu väčších síl práporu, ktorému velí veliteľ práporu. Pokladám situáciu za veľmi dôležitú, pretože jednak všetky UPA jednotky prechádzajú z východu na západ a okrem toho zo strany Moravy ženú UPA jednotky smerom na naše hranice, čo považujem za netaktické. Musím podľa tejto situácie zasahovať či už východne, alebo západne. Váhu okrem normálnej úlohy stráženiu Váhu a pre celý tento úkol mám k dispozícii len jednu jednotku, a to part. práp. XI. Okrem taktických zásahov veliteľstvo práporu sa musí starať aj o materiálne zásobenie tohto práporu, ktoré pri tak širokom a hlbokom úseku nie je ľahkou vecou.*“

VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77952 Veliteľstvo partiz. práporu XII – zmena pridelenia.

89 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77904 Veliteľstvu partizánskeho práporu XII – pridelení velit. Teplíce.

90 Ref. 87.

91 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78228 Osobitný rozkaz veliteľa 10. divízie č. 48 z 8. 10. 1947 a f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 28083/Taj.-B-1947 Osobitný rozkaz veliteľa 10. divízie č. 49 z 9. 10. 1947.

92 V nariadení 1. podnáčelníka Hlavného štábu MNO brig. gen. Š. Drgača z 8. 10. 1947 sa uvádzalo: „*Zdúrazňujú nutnosť promíchati vojenské asistenčné oddiely, ktoré jsou zasazeny do akci proti Banderovcům, záložníky partyzány...*“ (VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78076 Uzávera severního pohraničí – připomínky.) Ten istý deň div. gen. M. Širica v dialnopise veliteľom vyšších jednotiek, ktoré riadili akcie proti UPA, upozornil, že z dôvodu využitia bojových skúseností partizánov „*bolo by prospešné, keby ste jednotlivé čaty partizánskych rôt občas velenili do asistenčných oddielov, lebo rôt ZPÚ, prípadne obrátene.*“ Tamže.

93 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 78278 Bojové skúsenosti partizánov.

94 Partizáni mali vojakom odovzdať skúsenosti predovšetkým z týchto oblastí:

Zväzu slovenských partizánov K. Šmidke. Oboznámil partizánov s vývojom vnútropolitckej situácie na Slovensku a s tým, ako sú plnené požiadavky odbojových zväzov v oblasti sociálnych podmienok ich členov a očisty verejného a politického života.⁹⁵

POČTY OSÔB A ZBRANÍ V JEDNOTKE „SUP“ K 14. OKTÓBRU 1947⁹⁶

Jednotka	Krycí názov	Osoby						Zbrane			
		D	R	Ďsl.	M prez.	M zál.	Celk.	Pi	Pu	Sa	LK
veliteľstvo	„Sup“	4	1	-	11	-	16	-	4	6	-
spoj. čata	-	-	1	-	26	-	27	2	19	6	-
autokolóna	„Sup 1“	1	1	-	29	-	31	29	2	-	-
rota ZPÚ	„Borovica“	1	1	5	79	-	86	2	42	30	12
rota 61	„Vihorlat 1“	5	2	2	21	134	164	3	32	80	12
rota 62	„Vihorlat 2“	3	2	3	17	86	110	4	32	76	12
SPOLU		14	8	9	183	220	434	40	131	198	36

Veliteľ skupiny „Teplice“ na spresnenie postupu armádnych a bezpečnostných síl proti banderovcom reagoval tým, že s ohľadom na nedostatok jednotiek v jeho podriadenosti upustil od tzv. uzáverového systému a všetky jednotky premenil na stíhacie. Do vyriešenia požiadavky na pridelenie veliteľstva partizánskeho práporu ponechal partizánske roty 53, 54, 63 a 64 v pôvodných priestoroch, tzn. v údolí Hrona v úseku Brezno nad Hronom – Telgárt. Tu mali byť v pohotovosti na nasadenie proti zisteným skupinám UPA v Nízkyh Tatrách a Slovenskom rudohorí.⁹⁷ Dňom 6. októbra prevzal do podriadenosti veliteľstvo prá-

- 1) získavanie správ v spolupráci s Národnou bezpečnosťou, Finančnou strážou a obyvateľstvom;
- 2) prieskumná činnosť vo dne aj v noci, zloženie a postup prieskumných hliadok v prehľadnom i neprehľadnom teréne, predovšetkým v hornatom a zalesnenom teréne, správanie sa hliadok pri zrážkach so slabšími a silnejšími skupinami nepriateľa, spôsob ich prenasledovania a ničenia;
- 3) príprava pasív v akomkoľvek teréne, vo dne aj v noci, a to ako prieskumnými hliadkami, tak väčšími jednotkami;
- 4) prieskum samôt, obcí a domov;
- 5) boj v lese, najmä v noci;
- 6) táborenie a nocovanie v teréne, príprava rôznych úkrytov;
- 7) spôsoby a prostriedky odovzdávania správ v čo najkratšom čase. VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 262/Taj. 47 *Osobitný rozkaz veliteľa „Sup“ č. 9 z 11. 10. 1947. Podľa hlásenia veliteľa „Sup“ pplk. pech. A. Žiaka zo 17. 10. 1947 však „Partyzáni prijali tuto výmenu s nedúverou. Videli v ní jiný účel, než školení. Měli za to, že cílem je trhání kompaktních celků partizánských rot.“* Tamže, č. j. 259/Taj. 1947 *Výměna part. rot – zkušenosti.*

95 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 78180 *Partyzánské roty 10. div. – přehledka předsedou Sv. partyzánů a Partyzán, 28. 10. 1947, s. 1-2.*

96 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 261/Taj. 1947 *Výkaz počtu, požadavky, hlášení – předložení.*

97 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 3, inv. č. 6, č. 1970/Taj. 1. odd. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Teplice č. 70 z 3. 10. 1947.*

poru XII, ktorá sa presunulo z Prešova do obce Polomka. Nasledujúcim dňom mu podriadil všetky štyri partizánske roty, čím tieto stratili charakter samostatných jednotiek.⁹⁸

Po obdržaní informácie o zistení pohybu skupiny banderovcov na juh od Hrona vydal gen. Nosko 6. októbra rozkaz na prepátranie priestoru od čiaru Hronec – Osrblie – Hrončok – vrch Slatina – hájovňa Bratková – Bratkovský most po čiaru Šáľková – Môlča – Čáčin – Bečov – Sebedín – Zolná. Akcie, ktorá trvala do 9. októbra, sa zúčastnil aj celý prápor XII. Východným postavením roty 53 bola obec Hrončok a konečným cieľom obec Čáčin, rota 54 začala akciu v obci Osrblie a skončila v obci Šáľková, rota 63 vykonávala prieskum terénu od Bratkovského mosta po obec Sebedín a rota 64 od obce Čáčin po obec Bečov.⁹⁹ V priebehu tejto, ako aj ďalších akcií, sa jednotky „Teplice“ nedostali do kontaktu so žiadnymi banderovcami. S odôvodnením, že „skupiny a jednotlivci UPA objavujú sa v tak v minimálnom počte, že akékoľvek akcie sú bezvýsledné“, preto veliteľ „Teplice“ dňom 11. októbra opäť zmenil operačnú zostavu a úlohy podriadených jednotiek. Veliteľstvo práporu XII s rotou 53 boli novo umiestnené v obci Malužiná, rota 54 v obci Kráľova Lehota, rota 63 v obci Nižná Boca a rota 64 v obci Stredná Boca. Úlohou rôt bolo vytvoriť osadné stráže, pripraviť pasce na cestách a hliadkovať v okolí obcí. Okrem toho mali pokračovať v prieskumnej činnosti a vykonávať zdokonaľovací výcvik.¹⁰⁰

V dňoch 4. – 5. októbra, po splnení úlohy na slovensko-moravskej hranici, zaujali novú dislokačnú zostavu aj roty partizánskeho práporu XI, respektíve skupiny „Stíhač“, podriadené veliteľovi V. zboru.¹⁰¹ Jeho rozkaz z 1. októbra 1947 jednotkám ukladal: 1) dislokácia skupín „Vrbové“ a „Trenčín“ sa nemení; 2) skupina „Kysuca“ – presunie sa, a to vrátane čaty z Čadce, do Považskej Bystrice, kde naďalej pôsobí pod novým názvom „Bystrica“, veliteľstvo roty s jednou čatou v Považskej Bystrici a jednou čatou vo Veľkej Bytči vykonávajú hliadkovú činnosť a podľa spravodajských informácií pripravujú pasce s dôrazom na prechody cez Váh medzi Púchovom a Dolným Hričovom, jednu čatu vysunie do osady Domaniža s úlohou zabezpečiť stíhanie banderovcov na území okresu Považská Bystrica, južnej časti okresu Žilina a severnej časti okresu Ilava a 3) skupina „Ilava“ – čata z Domaniže sa po príchode čaty zo skupiny „Kysuca“ presunie do osady Gajdel (dnes Kľačno), odkiaľ pôsobí proti zisteným skupinám UPA v severnej časti okresu Prievidza a západnej časti okresu Turčiansky Sv. Martin.

Novým rozmiestnením partizánskych rôt a s využitím ďalších síl chcel gen. Markus zabezpečiť čo najrýchlejšie nasadenie stíhacích skupín proti zisteným skupinám UPA s dôrazom na prehradenie prístupov k prechodom cez slovensko-moravskú hranicu. Počas jednej z týchto akcií došlo 10. októbra vo Vlárskom priesmyku k prestrelke s banderovcami, pri ktorej zahynuli rtn. v zál. Jozef Schwarz a voj. v zál. Jozef Ritnošík. Pravdepodobne boli príslušníkmi partizánskej roty 52, tzn. skupiny „Ilava“.¹⁰² Obidvoch vyznamenali in memoriam Československým vojnovým krížom 1939.

Ešte pred touto tragickou udalosťou, 9. októbra, veliteľ V. zboru nariadil skupinám „Bystrica“, „Ilava“, „Trenčín“ a Vrbové“, aby v dňoch 11. – 16. októbra uskutočnili pomerne roz-

98 Tamže, č. 1971/Taj. 1. odd. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Teplice č. 71 zo 4. 10. 1947.*

99 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. 1974/Taj. 1. odd. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Teplice č. 73 zo 6. 10. 1947.*

100 Tamže, č. 1980/Taj. 1. odd. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Teplice č. 76 z 9. 10. 1947.*

101 V rámci reorganizácie armády, ktorá sa uskutočnila k 1. 10. 1947, sa veliteľstvo VII. zboru prečíslovalo na veliteľstvo V. zboru a veliteľstvo VIII. zboru na veliteľstvo VI. zboru.

102 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 22, inv. č. 88, č. j. 57779/Dôv. 4. osôb. 1947 *Partizáni – padlí v boji s banderovcami.* Bližšie FIALA, ref. 1, s. 209.

siahle akcie zamerané na „vyčistenie“ Inoveckých vrchov a južnej časti Malej Fatry. Išlo o samostatné akcie rôť, ktorých prípravu a priebeh malo koordinovať veliteľstvo práporu XI.¹⁰³ Na základe nových informácií o pohybe skupín UPA v lesoch Beskýd, Javorníkov a Bielych Karpát a ich prechodoch na Moravu, ale zrejme aj pod vplyvom správ o pripravovanej reorganizácii operačnej zostavy jednotiek nasadených proti banderovcom, však gen. Markus 13. októbra akcie partizánskych rôť prerušil. Ich veliteľom uložil, aby podriadené čaty sústredili do jedného miesta, a to skupina „Bystrica“ v Považskej Bystrici, skupina „Ilava“ v Ilave, skupina „Trenčín“ v obci Lúky pod Makytou a skupina „Vrbové“ vo Vrbovom. Dňom 14. októbra mali prehradiť prístupy k horským priesmykom a cestám na Moravu, ako aj prechody cez Váh a byť v pohotovosti na sústredený zásah proti skupinám UPA. Úlohu mali plniť do 16. októbra.¹⁰⁴

Polovica októbra 1947 bola z hľadiska organizačných a dislokačných zmien pozemných jednotiek, ktoré sa v tomto roku zúčastňovali akcií proti banderovcom na Slovensku, ako aj zapojenia partizánov, istým spôsobom prelomová. Nariadením Hlavného štábu MNO z 13. októbra bola dňom 20. októbra zrušená skupina „Teplice“ a z veliteľstiev troch vyšších vojenských celkov 4. VO vznikli tri samostatné veliteľstvá skupín: veliteľstvo V. zboru v Trenčíne, veliteľstvo 2. brigády v Banskej Bystrici¹⁰⁵ a veliteľstvo 10. divízie v Košiciach. Priestory, v ktorých tieto veliteľstvá mali zabezpečovať likvidovanie zvyškov banderovských skupín, boli totožné s obvody ich „mierovej“ teritoriálnej pôsobnosti.¹⁰⁶ Súbežne s reorganizáciou operačnej zostavy sa roty partizánov prvého turnusu začali pripravovať na demobilizáciu. Ich miesto mali zaujať jednotky sformované z druhého turnusu členov SSP.

Nariadenie na povolanie druhého turnusu partizánov vydal Hlavný štáb MNO 1. októbra 1947. Termín nástupu, ktorý sa mal uskutočniť za rovnakých podmienok ako predchádzajúci, stanovil na 13. október. Veliteľstvu 4. VO pritom uložil, aby okrem určených osôb znovu povolalo aj tých, ktorí „z nejakých dôvodů se nemohli zúčastniť cvičení I. turnusu a vrátili proto svolávací lístky“ a aby, na základe skúseností z predchádzajúceho nástupového termínu, počítalo s vytvorením 15-percentnej zálohy povolaných záložníkov. Súčasne malo zistiť „kolik ještě přihlášených partyzánů zbývá pro III. Turnus“. Z dôvodu nedostatku „aktívneho personálu“ do novovytváraných partizánskych jednotiek mali byť zaradení všetci „aktívni dôstojníci, rotmistři i osoby z řad mužstva“ z jednotiek prvého turnusu. Zabezpečením vyzbrojenia partizánov boli opäť poverené útvary, ku ktorým nastupovali. Podľa nariadenia hlavného štábu mali nové jednotky dosiahnuť pohotovosť 16. októbra, pričom do tohto dátumu musel byť ich výcvik, vrátane vykonania ostrej streľby, preskúšaný osobitnými komisiami.¹⁰⁷

103 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78101 Rozkaz veliteľa V. zboru z 9. októbra 1947 pre akciu od 11. 10. do 16. 10. 1947.

104 Tamže, č. 78205 Akcia v dňoch 14. – 16. 10. 1947 – rozkaz.

105 V rámci reorganizácie čs. armády k 1. 10. 1947 bola 2. pešia divízia s veliteľstvom v Banskej Bystrici reorganizovaná na 2. pešiu brigádu.

106 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 25, č. 78296 Let. detašmán Tri Duby – zmena činnosti a podřízenost.

107 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77990, č. j. 1557/Taj. hl. št. 1. odd. 1947 Partyzáni – povolání II. turnusu na cvičení.

POČET PARTIZÁNOV POVOLANÝCH DO II. TURNUSU ¹⁰⁸

DOV	Posádka					
	Žilina	Nitra	Dolný Kubín	Brezno n. Hronom	Prešov	Spolu
Bratislava	6	50	-	2	-	58
Brezno n. Hr. t. č. Tisovec	4	8	5	66	10	93
Banská Bystrica	13	19	28	41	2	103
Košice	2	2	45	1	22	72
Levice	2	39	1	24	1	67
Michalovce	2	5	2	-	169	178
Nitra	20	34	-	2	3	59
Prešov	2	3	18	1	56	80
Ružomberok	8	7	148	3	14	180
Trenčín	34	42	3	147	5	231
Trnava	3	27	-	1	1	32
Spišská Nová Ves	1	4	40	-	6	51
Nové Zámky	1	34	-	-	-	35
Žilina	196	16	2	2	3	219
Louny	-	-	-	-	1	1
SPOLU	294	290	292	290	293	1459

Z nových záložníkov – partizánov boli opäť postavené veliteľstvá dvoch práporov – XI a XII a desať rôt, ktorých formovanie prebiehalo prakticky v rovnakých posádkach ako v prípade prvého turnusu: Žilina – roty 31 a 32 a doplnok veliteľstva práporu XI, Nitra – roty 33 a 34, Dolný Kubín – roty 35 a 36, Brezno nad Hronom – roty 67 a 68 a Prešov – roty 65 a 66 a doplnok veliteľstva práporu XII.

Striedanie partizánskych jednotiek sa uskutočnilo v dňoch 17. – 18. októbra. Roty, ktorých príslušníci mali byť po skončení ich výnimočného vojenského cvičenia prepustení do zálohy, sa automobilovými alebo železničnými transportmi presunuli do posádok, kde sa pred nasadením formovali. Tu mali partizáni odovzdať osobné zbrane a výstroj¹⁰⁹ a 19. októbra odísť do civilu. Nariadenie o demobilizácii ukladalo prepustiť aj tých, ktorí nastúpili oneskorene. Chýbajúce dni cvičenia im MNO odpustilo.¹¹⁰

108 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, sig. 93-3/4-39 *Záložníci – partyzáni, povolanie na cvičenie* (II. turnus)

109 Ďalší materiál – proviantný, optický, spojovací, zdravotnícky, konzervačný a vozatajský – ako aj kancelárske potreby, služobné potreby a automobilovú techniku roty prevzali „nové“ roty v priestoroch striedania. VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 1139/Taj. 1947 *Vystriedanie partizánskych rôt a prepustenie I. turnusu záložníkov – partizánov*.

110 Tamže.

Z druhého turnusu boli do pôsobnosti veliteľa 10. divízie zaradené roty 65 (veliteľ por. pech. Vladimír Vykydal, potom škpt. pech. v zál. Ondrej Palša, od 17. októbra 1947 npor. v zál. Boris Kubovec) a 66 (veliteľ škpt. stav. Arnošt Pšenička, od 17. októbra 1947 por. pech. Alexander Volek). Ich vystriedanie s rotami 61 a 62 prebehlo 17. októbra v obci Vyšná Radvaň, pričom „nové“ roty prešli opäť do priamej podriadenosti veliteľstva práporu „Sup“ a od „starých“ rôt prevzali ich krycie názvy – rota 65 názov „Vihorlat 1“ a rota 66 názov „Vihorlat 2“. Na rozkaz veliteľa „Sup“ sa následne presunuli do nových priestorov, rota „Vihorlat 1“ do obce Nižné Čabiny a rota „Vihorlat 2“ do obce Volica. Prieskumnou a hliadkovou činnosťou mali chrániť údolie rieky Laborec pred skupinami UPA, pričom na prenasledovanie banderovcov a ich zneškodňovanie bola u každej rotý jedna čata v trvalej pohotovosti.¹¹¹ Od 20. októbra partizánskej rotý „prečesávali“ okolie obcí Hanušovce a Bystré, kde „objavovali sa často tlupy UPA a je možné, že sa tu nejakí jednotlivci ukrývajú“.¹¹² 1. novembra sa premiestnili do obcí Opiny („Vihorlat 1“) a Červenice („Vihorlat 2“), odkiaľ v nasledujúcich dňoch vykonávali prieskum okolitých lesov.¹¹³ Svoju činnosť rotý skončili 6. novembra, kedy boli sústredené do Prešova.¹¹⁴

Pre skupinu „Teplice“ boli určené samostatné rotý 67 a 68, ktoré sa presunuli do priestoru obce Malužiná, kde vystriedali rotý 63 a 64. Následne sa 20. októbra premiestnili do priestoru Zvolenská Slatina – Očová s úlohou vykonávať prieskumnú činnosť v Hrochotskej doline a na Detvianskych lazoch a prenasledovať a likvidovať zistené skupiny UPA. Tým istým dňom ich prevzalo, v súvislosti so zrušením a likvidáciou veliteľstva „Teplice“, do podriadenosti veliteľstvo 2. brigády.¹¹⁵ Informácie o ďalšom nasadení a činnosti rôt, okrem podakovania veliteľa brigády brig. gen. J. Noska za obetavé plnenie stanovených úloh pri príležitosti demobilizácie ich príslušníkov¹¹⁶, sa však v archívnych fondoch zatiaľ nepodarilo nájsť.

Partizánsky prápor XI „Stíhač“, ktorého veliteľom zostal pplk. pech. V. Strelka, s rotami 34, 35 a 36 pod kryciami názvami „Železo“, „Kameň“ a „Zlato“ prešiel do podriadenosti veliteľa V. zboru namiesto rôt 51, 52, 55 a 56. Ich úlohou bolo zabezpečiť prechody cez Váh a hliadkovanie a pátranie po banderovcoch v okresoch Myjava (rota „Kameň“), Trenčín (rota „Zlato“) a Púchov (rota „Železo“).¹¹⁷ Ani o činnosti týchto jednotiek, ako aj o zaradení veliteľstva partizánskeho práporu XII (zástupca veliteľa práporu do 27. októbra 1947 škpt. Jozef Pápol, potom mjr. pech. František Schánělec) nám archívne materiály nič bližšie nevytvrdili.

Zostávajúce partizánske rotý 31 (veliteľ kpt. pech. Oldřich Hájek, od 25. 10. 1947 kpt. pech. Henrich Lipský), 32 a 33 sa v dňoch 16. – 17. októbra presunuli na Moravu, kde v tomto čase vojenské a bezpečnostné sily zintenzívňovali akcie proti banderovcom.¹¹⁸ Rotý 31 (krycí

111 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 293/taj. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Sup č. 12 z 16. 10. 1947.*

112 Tamže, č. j. 306/Taj. 1947 *Osobitný rozkaz č. 15 veliteľa Sup z 20. 10. 1947*, č. j. 311/Taj. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Sup č. 16 z 21. 10. 1947* a č. j. 318/Taj. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Sup č. 18 z 23. 10. 1947.*

113 Tamže, č. j. 342/Taj. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Sup č. 20 z 31. 10. 1947.*

114 Tamže, č. j. 348/Taj. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Sup č. 21 z 5. 11. 1947.*

115 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 3, inv.č. 6, č. j. 2020/Taj. 1. odd. 1947 *Osobitný rozkaz veliteľa Teplice č. 80 z 20. 10. 1947.*

116 VHA Bratislava, f. 01745 (2. pešia brigáda), šk. 1, *Dôverný rozkaz veliteľa 2. pešej brigády č. 43 z 20. 11. 1947.*

117 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 78409 *Veliteľ part. rotý Kameň – neoprávnené používaní civil. osob. vozidel a č. 78647 Sťažnosti narukovaných partizánov – šetrenie.*

118 Pozri KALUS, Jaromír – ŽÁČEK, Rudolf. Střetnutí s banderovci na Morávce. In *Těšínsko*, 33, 1990, s. 17-20; KOUDELKA, Ferdinand. Banderovci na severní Moravě. In: *Severní Morava*, 1966, s. 20-23; KUX, Jan. Banderovci v regionu Blanenska. In *Sborník Muzea Blansko*, 1989, s. 45-47; KUX, Jan. Banderovci na Moravě. In

názov „Pavel“) a 32 o celkovom počte 233 osôb (5 dôstojníkov, 4 rotmajstri, 1 ďalšeslúžiaci poddôstojník a 223 príslušníkov mužstva) boli zaradené do podriadenosti veliteľstva úseku „Palma“ a rota 33 s počtom 108 osôb (7 dôstojníkov, 1 rotmajster, 1 ďalšeslúžiaci poddôstojník a 99 príslušníkov mužstva) do podriadenosti veliteľstva úseku „Habr“ operačnej skupiny „Sosna“, ktorej velil veliteľ IV. zboru v Brne brig. gen. F. Rakovčík. V týchto úsekoch posilnili jednotky armády a ZNB, ktoré organizovali priehradné postavenia na riekach Morava, Bečva a Ostravica s úlohou zabrániť prenikaniu banderovcov zo Slovenska na Moravu a do Čiech. Späť na Slovensko boli všetky tri partizánske roty odoslané 7. novembra 1947.¹¹⁹

Demobilizácia druhého turnusu partizánov povolaných na výnimočne vojenské cvičenie prebiehala v podstate rovnako ako ich predchodcov. Po odovzdaní osobných zbraní a výstroje v náhradných jednotkách útvarov, kde sa jednotlivé roty formovali, boli 9. novembra prepustení z činnnej služby. Tým istým dňom boli ku kmeňovým útvarom odoslaní vojaci prezenčnej služby zaradení v partizánskych rotách. Termín likvidácie písomností a materiálu rôt, ktorú zabezpečovali ich určení funkcionári s vyčlenenými vojakmi „miestnych“ útvarov, bol stanovený na 13. novembra.¹²⁰

Celkové počty slovenských partizánov, ktorí sa v prvom a druhom turnuse zúčastnili akcií proti UPA, existujúca literatúra neuvádza. Priniesla zatiaľ len informáciu, že spolu s českými partizánmi išlo o 3 630 osôb¹²¹, respektíve do tohto počtu radí okrem partizánov (vo všeobecnom poňatí) aj členov SVOJPOV.¹²² Podľa nami zistených údajov bolo na Slovensku v partizánskych rotách prvého turnusu zaradených 1 108 členov SSP – vojakov v zálohe, z toho 48 dôstojníkov, 31 rotmajstrov a 1 029 príslušníkov mužstva (stav k 27. septembru, ktorý velenie 4. VO aj MNO považovali za oficiálny¹²³) a v rotách druhého turnusu 1 312 slovenských záložníkov – partizánov, z toho 16 dôstojníkov, 5 rotmajstrov a 1 291 príslušníkov mužstva.¹²⁴ Spolu sa tak akcií proti banderovcom v čase od 22. septembra do 19. no-

Policista, 6, 2002, č. 12 (<http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2002/12/bander.html>); KUX, Jan: *Banderovci na jižní Moravě*. In: www.vojenskaskola.cz/skola/univerzota/Documents/luo/5/2.pdf; MATYSKA, Josef. *Banderovci na Rýmařovsku v letech 1947 – 1948*. In *Severní Morava*, 1966, s. 24-25 a iné práce.

119 Veliteľstvo operačnej skupiny „Sosna“ zostavu jednotiek v priehradnom postavení (zabezpečovacom kordóne) v tomto čase členilo do troch úsekov: úsek „Palma“, ktorý zahŕňal súdne okresy Kroměříž a Přerov a politické okresy Holešov, Vsetín, Valašské Meziříčí a Hranice, úsek „Habr“, do ktorého patrili politické okresy Hodonín, Uherské Hradiště, Uherský Brod a Zlín a súdny okres Kyjov a úsek „Jasan“ s politickými okresmi Nový Jičín, Frýdek-Místek a Český Těšín. VÚA-VHA Praha, f. MNO 1947, Hlavný štáb/1. odd., sign. 32-5/14 taj. *Bandy UPA – zkušenosti a poznatky – předložení velitelstvím Sosna* a f. 3. VO, šk. 74, sig. 95-13/1-3 *Poznatky z akcí proti banderovcům na Moravě*.

120 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 1162/Taj. 1947 *Prepustenie záložníkov – partizánov II. turnusu – postup práce*.

121 Pozri napr. ŠOLC, ref. 22, s. 46 a FIALA, ref. 24, s. 189. Do prvého turnusu malo byť zaradených 1 679 slovenských a českých partizánov (v Čechách vznikli dve partizánske roty, neskôr zlúčené do práporu s názvom „Franta“ a na Morave bol vytvorený partizánsky prápor „Dub“ so štyrmi rotami), z čoho vyplýva, že na druhý turnus pripadá 1 951 partizánov. FIALA (ref. 24, s. 132) však uvádza, že v októbri 1947 bolo proti banderovcom nasadených 1 960 partizánov.

122 Pozri napr. HUML, ref. 22, s. 198, SYRNÝ, ref. 23, s. 152 a ŠMIGEL, *Banderovci na Slovensku 1945-1947*, ref. 2, s. 189. Tento autor tiež mylne datuje povolanie prvého turnusu členov SSP a dobrovoľníkov SVOJPOV na koniec augusta 1947.

Poznámka: Iný prameň uvádza, že v danom čase sa akcií proti UPA zúčastnilo 3 700 bývalých partizánov a vojakov SNP. Pozri *História hnutia ukrajinských nacionalistov od vzniku do likvidácie bánd základných v Poľsku v roku 1947*. (www.komunisti.sk/Historia_hnutia_ukrajinskych_nacionalistov.htm).

123 Ref. 68.

124 VHA Bratislava, šk. 6, inv. č. 34, č. 78200 *Operačný rozkaz pre zmenu úkolov a zostavy proti bandám UPA*.

vembra 1947 zúčastnilo 2 420 bývalých slovenských partizánov, z toho 64 dôstojníkov v zálohe, 36 rotmajstrov v zálohe a 2 320 príslušníkov mužstva v zálohe.¹²⁵

Dňa 8. septembra 1947 ponúklo veleniu čs. armády nasadenie dobrovoľníkov z radov svojich členov do akcií proti banderovcom aj vedenie SVOJPOV. MNO ponuku prijalo a termín ich nástupu stanovilo ako spoločný s II. turnusom partizánov, tzn. 13. októbra. Po istých nedorozumeniach medzi veliteľstvom 4. VO a vedením SVOJPOV¹²⁶ však na žiadosť div. gen. Širicu tento termín zmenilo na 2. novembra.¹²⁷ Povolaní dobrovoľníci zo SVOJPOV napokon nastúpili až 3. novembra 1947, a to k náhradnej rote pešieho práporu 41 do Žiliny. Ich povolávanie prebiehalo podľa rovnakých zásad ako v prípade partizánov, po organizačnej stránke však bolo podstatne lepšie pripravené.¹²⁸ Z nastúpených členov SVOJPOV a po ich doplnení vojakmi prezenčnej služby bola sformovaná motorizovaná rota o troch čatách s celkovým počtom 123 osôb, z toho 8 dôstojníkov (1 aktívny a 7 zo zálohy), 1 rotmajster a 114 príslušníkov mužstva (15 prezenčnej služby a 99 v zálohe).¹²⁹ Za veliteľa roty bol vymenovaný škpt. František Fišer. Rota mala k dispozícii jeden obrnený automobil, dva nákladné automobily a jeden motocykel.¹³⁰

Dosiahnutie pohotovosti veliteľstvo 4. VO pre rotu určilo na 6. novembra a nasledujúci deň sa začal jej presun na Moravu, kde mala posilniť jednotky armády a bezpečnosti operačnej skupiny „Sosna“. Pôvodné miesto určenia Moravský Krumlov bolo bezprostredne pred začatím presunu zmenené na Brno, kde rota prešla do priamej podriadenosti veliteľa skupiny.¹³¹ Následne sa presunula do Dědic pri Vyškove, odkiaľ sa pod krycím názvom „Javor“ zo začiatku podieľala na zabezpečovacích akciách proti UPA na Dražanskej vrchovine.¹³² Potom bola niekoľko dní podriadená veliteľovi úseku „Jasan“ na severnej Morave a v závere svojho nasadenia tvorila zálohu veliteľa skupiny „Sosna“. Dňa 26. novembra sa rota SVOJPOV presunula späť do Žiliny.¹³³ Rozlúčka s jej príslušníkmi sa uskutočnila 29. septembra za účasti zástupcov veliteľstva 4. vojenskej oblasti, SNR a iných orgánov.¹³⁴

Posledné akcie príslušníkov roty SVOJPOV sa uskutočnili v čase, keď nasadenie armády proti banderovcom na území ČSR sa končilo. 12. novembra 1947 vláda, po schválení záverečnej správy arm. gen. L. Svobodu o priebehu a výsledkoch bojov a s odôvodnením, že nakoľko „v súčasnej dobe vyskytujú sa na území ČSR už len ojedinelé skupiny a jednotlivci

125 Je zaujímavé, že počet 2 420 záložníkov – členov SSP sa približuje pôvodnému návrhu MNO na povolanie 2 250 príslušníkov prvej zálohy z radov partizánov – dobrovoľníkov (pozri HUML, V. Svaz slovenských partyzánů a jeho úloha ve slovenské společnosti v předúnorovém období. In *Historie a vojenství*, 1971, č. 4, s. 563). Domnievame sa preto, že MNO zo začiatku počítalo len s povolaním slovenských partizánov.

126 Prihlášky dobrovoľníkov zasielal Ústredný sekretariát SVOJPOV veleniu 4. VO už od 15. 10. 1944. To však v svojej odpovedi na dotaz tohto orgánu z 25. októbra, či a kam sa majú posielat ďalšie prihlášky, uviedlo, že nepredpokladá povolanie ďalšieho turnusu záložníkov a preto prihlášky členov SVOJPOV už nebude prijímať a tie, čo už obdržalo, vracia späť. VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, sign. 93-3/4-31 SVOJPOV – prihlášky proti Benderovcom, vrátene prebytočných.

127 VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 242 Dobrovoľníci SVOJPOV-u do akcií proti Benderovcům-povolání a Dobrovoľníci SVOJPOV-u do akcií proti Benderovcům-odklad nástup. termínu.

128 Tamže, sign. 93-3/7 Záložníci, příslušníci SVOJPOV – povolanie na cvičenie.

129 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78547 Rota dobrovoľníků SVOJPOV – hlášení počtů.

130 VÚA-VHA Praha, f. MNO 1947, Hlavný štáb/1. odd., sig. 32-5/14 taj. Bandy UPA – zkušenosti a poznatky – předložení velitelství Sosna.

131 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78517 Rota SVOJPOV – odesláni na Moravu a č. 78529 Rota SVOJPOV – odesláni na Moravu.

132 Ref. 130.

133 Tamže.

134 Pozri VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, sign. 93-3/6 SVOJPOV – rozlúčenie.

UPA“, prijala uznesenie o prenesení ďalších bezpečnostných opatrení na ministerstvo vnútra. Na Slovensku riadenie bezpečnostných opatrení prešlo dňom 17. novembra o 18, 00 do pôsobnosti Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Bratislave. Vojenské útvary mali v svojich mierových posádkach naďalej držať v pohotovosti len vyčlenené jednotky ako asistenčné oddiely, pripravené poskytnúť bezpečnostným orgánom ozbrojenú asistenciu podľa predpisu G-V-1, hlava 1, stať 1 a 2.¹³⁵

* * *

Hodnotiť účasť členov SSP a SVOJPOV v akciách proti banderovcom z vojenského hľadiska je, podľa nášho názoru, zložitejšie, ako dôjsť k záverom o jej politických aspektoch a využívaní, najmä v prípade partizánov, na presadzovanie zámerov KSS v prebiehajúcom mocensko-politickom zápase na Slovensku. Je pravdou, že k nasadeniu odbojárov došlo až v záverečnej etape stíhania skupín UPA a že naprostá väčšina záložníkov z radov partizánov a vojakov povstaleckej armády sa s banderovcami vôbec nestretla. Napriek tomu sa domnievame, že na základe vyššie uvedených faktov nie je možné celkom súhlasiť s tézou o predovšetkým (alebo len) politickom rozmere ich povolania na výnimočné vojenské cvičenie. Potvrdzujú to aj materiály vojenskej proveniencie po demobilizácii záložníkov – odbojárov.

Predstavu o tom, ako sa na nasadenie partizánov pozeralo velenie armády, nám približuje niekoľko dokumentov. Predovšetkým ide o súhrnnú správu veliteľstva 4. VO o činnosti ich jednotiek z decembra 1947. Okrem iného uvádza: „*Nie je sporu o tom, že povolanie a zasadenie part. jednotiek do boja proti bandám UPA v dobe, kedy prez. slúžiaceho mužstva bolo pomerne málo a kedy bolo treba prevádzať všetky prípravné práce pre nástup nováčikov... bolo nielen účelné, ale i potrebné. Je však tiež isté, že part. jednotky nespĺnili predpoklady, na ktorých zasadenie part. jednotiek bolo prevedené.*“¹³⁶ Podobne aj materiál, ktorý v januári 1948 spracoval náčelník štábu V. zboru pplk. gšt. Jozef Ulrich, pri hodnotení použitia partizánskych jednotiek konštatuje, že „*nedošlo k takému uplatneniu, ako sa očakávalo. Výsledky však neboli hlavne z toho dôvodu, že k ich zasadeniu došlo už neskoro, teda v dobe, kedy hlavný pohyb banditov už minul, resp. končil... Osobne som však presvedčený o tom, že pri vhodnom zostavení part. jednotiek s dobrými veliteľmi sú tieto najvhodnejšou zložkou v boji proti banditom... Partizánsky zväz by mal byť už dnes upozornený na možnosť opätovného povolania svojich príslušníkov a mali by mu byť dané príslušné smernice ako po stránke osvetovej, tak i organizačnej a výcvikovej. Podobné prípravy mohli by sa týkať i ostatných odbojových zložiek, ktoré by ev. mohli v akciách proti UPA spolupôsobiť.*“¹³⁷ Spomeňme ešte správu 5. oddelenia veliteľstva „Sosna“, ktorá pri hodnotení nasadenia moravských aj slovenských partizánov zdôrazňuje, že „*na strane jedné veškeré partyzánské akce přispěly značnou měrou k radikálnímu řešení Benderovského problému. Nutno vyzvednout, že jak důstojníci tak i mužstvo – partyzáni splnili veškeré úkoly kladené na ně v tomto směru s velmi dobrým výsledkem. Na straně druhé vyvstal problém jak vysvětlit veřejnosti, že postavení těchto jednotek bylo naprosto nutné a když byly postaveny, že jejich poslání se setkalo se zdarem, aniž se dotkla přestyž armády.*“¹³⁸

135 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78678 *Vojenské opatrenia proti UPA – zrušenie.*

136 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 78759 *Souhrnná zpráva o činnosti P. J. – předložení.*

137 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 13, inv. č. 46, č. j. 215081/Taj. 1. odd. 1948 *Přípravy proti bandám UPA.*

138 VÚA-VHA Praha, f. 3. VO, šk. 74, sig. 95-13/1-27 *Obranné spravodajské poznatky z bojů proti bandám UPA na*

V uvedených a ďalších materiáloch sa uvažuje aj nad tým, že pre prípad potenciálneho nového zásahu armády proti UPA alebo iným podobným „bandám“, je v súvislosti s ich taktikou už teraz potrebné uvažovať o výcviku vojakov vo vedení „partizánskeho“ spôsobu bojovej činnosti. Veliteľ V. zboru brig. gen. Markus dokonca odporúčal: „*Vnucuje sa stále otázka nutnosti vytvorenia partizánskych oddielov už v rámci mierovej organizácie armády, alebo aspoň istého počtu skupín zložených z dobrovoľníkov (všetko z prez. sl.)*“.¹³⁹

Podľa názorov veliteľov vyšších vojenských jednotiek na Slovensku priebeh a výsledky nasadenia partizánov, okrem už spomenutého neskorého termínu, nepriaznivo ovplyvnili najmä dva faktory: 1) malá aktuálnosť a spoľahlivosť spravodajských informácií o pohybe banderovcov, ktorá spôsobovala, že partizánske jednotky „*túžiace po boji s nepriateľom*“ sa s ním v skutočnosti stretávali len výnimočne¹⁴⁰ a 2) odlišné predstavy partizánov o spôsobe ich nasadenia, tzn. „*nie vo vojenských jednotkách riadiacich sa voj. predpismi a podliehajúcich voj. gážištom z povolania, ale že partizáni – záložníci utvoria jednotky, ktoré bez centrálného riadenia boja budú stíhať bandy UPA na vlastnú päsť*“.¹⁴¹ Ako hlavné oblasti problémov, s ktorými sa v partizánskych jednotkách stretávali, označovali 1) nízku morálku ich príslušníkov, 2) malý zmysel pre vojenské povinnosti, predovšetkým disciplinovanosť, 3) malú znalosť taktických zásad bojovej činnosti malých jednotiek a 4) nízku úroveň ovládania zbraní a postupov ich ošetrovania. Pri hodnotení skúseností z činnosti partizánskych jednotiek sa väčšina armádnych veliteľov zhodovala na názore, že na ich vojenskú hodnotu „*malo vplyv prostredie a kraj, ktorého partizáni boli povolaní k vykonaniu mimoriadneho cvičenia vo zbrani*“.¹⁴²

Z priebežných hlásení veliteľov a osvetových dôstojníkov jednotiek je zrejmé, že nedisciplinovanosť partizánov bola v podstate každodenným javom. Mala rôzne formy, ako opilosť, strelbu na verejnosti, nedovolené odlúčenia od jednotky so zbraňou, pytlíctvo, obťažovanie obyvateľstva, rabovanie a pod.¹⁴³ V niektorých prípadoch sa partizáni odmietali podriaďovať aktívnym dôstojníkom a žiadali, aby im velili „ich“ veliteľia.¹⁴⁴ Hlásenia spomínajú, že mnohé z ich prečinov „*by bolo treba u normálnych voj. jednotiek stíhať trestným ozná-*

Moravě.

139 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 6, inv. č. 34, č. 78452 *Poznatky z bojov proti bandám UPA*.

140 Napríklad osvetový dôstojník roty „Vihorlat 1“ v svojom hlásení z 23. 10. 1947 uviedol, že pretože „*V dobe, počas ktorej sa rota...nachádza v poli, neprišla žiadna zložka tejto do styku s nepriateľom...panuje nálada, ktorá celý podnik viacmenej bagatelizuje...*“ VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 90, inv. č. 454, č. j. 336/döv.1947.

141 Ref. 136.

Ako príklad takéhoto postupu je možné uviesť snahu časti príslušníkov partizánskej roty 51 prenasledovať skupinu banderovcov, ktorej prítomnosť na začiatku októbra 1947 zistili v priestore Kysúc, a to bez ohľadu na chýbajúce informácie o počte jej členov a pokročilý denný čas. Po zákaze akcie veliteľom roty kpt. Lipským z dôvodu veľkej pravdepodobnosti jej neúspešného výsledku a nebezpečenstva vlastných strát v nočných podmienkach, vojaci-partizáni podali na kpt. Lipského prostredníctvom Ústredného sekretariátu SSP sťažnosť. Žiadosťou ÚS SSP o vyšetrovanie prípadu sa okrem veliteľa práporu XI zaoberal aj veliteľ V. zboru a zástupca veliteľa 4. VO. VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, č. 52-2/21 *Sťažnosti narukovaných partizánov*.

142 Ref. 136.

143 Pozri napr. VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 28063/Taj.B-1947. *Partizánske jednotky-upozornenie*.

144 Išlo napríklad o príslušníkov roty 65, ktorí protestovali proti rozhodnutiu veliteľa 10. divízie odvolať ich veliteľa škpt. pech v zál. A. Palšu so záverom, že „*bez neho nie sú ochotní pokračovať*“. Menovaný bol pritom odvolaný na osobnú žiadosť predsedu SSP K. Šmidkeho s tým, že ho vojenská správa vôbec nemala povolávať na výnimočné vojenské cvičenie, pretože „*je notorickým alkoholikom a keď dostane zbraň do ruky, že strieľa na všetko, čo je okolo neho. Narobil by vraj viac škody ako úžitku*“. Prípád skončil kompromisom, keď škpt. Palšu odvelili na veliteľstvo 4. VO ako styčného dôstojníka pre partizánske jednotky. Tamže, sig. 52-2/11-3 *Stížnosti narukovaných partizánů*.

mením, čo však...nemohlo byť praktizované z obavy, aby nevznikla vzbura celej jednotky, ktorá často z celkom pochopiteľných dôvodov stavala sa za svojich previnilých kamarátov.“¹⁴⁵

Vážnym problémom bola aj skutočnosť, že partizáni si osvojovali práva prislúchajúce len orgánom bezpečnosti. Samostatne, bez prítomnosti príslušníkov Národnej bezpečnosti, vykonávali domové prehliadky, zaisťovali osoby podozrivé zo spolupráce s UPA, z „ľudáckej“ minulosti alebo zo spojenia z rôznymi ilegálnymi skupinami a ich aj vypočúvali. K takýmto prípadom dochádzalo napriek upozorneniam a zákazom nadriadených veliteľov prakticky všetkých stupňov, vrátane náčelníka Hlavného štábu MNO.¹⁴⁶ Veliteľ 10. divízie brig. gen. E. Perko dokonca nariadil, aby partizánske jednotky boli nasadzované do akcií v zalesnených priestoroch, kde „môžu uplatniť svoje skúsenosti z partizánskych bojov“ a v osídlených oblastiach, predovšetkým vo väčších osadách, akcie vykonávali príslušníci „normálnych“ vojenských jednotiek alebo oddielov bezpečnosti.¹⁴⁷

Pri porovnaní tzv. vojenskej hodnoty a disciplinovanosti príslušníkov partizánskych rôt v prvom a druhom turnuse nie je z archívnych materiálov zrejмый v podstate žiadny rozdiel. Rad veliteľov vyšších jednotiek, okrem iného aj veliteľ 2. brigády brig. gen. J. Nosko, síce uvádza, že „v druhom turnuse partizánskych záložníkov sa neprístojnosti takmer nevyskytli“¹⁴⁸, iné materiály však tento názor vyvracajú. Napríklad hlásenie veliteľa partizánskej roty 31 upozorňuje na hrubé porušovanie disciplíny jej príslušníkmi počas nasadenia na Morave. Uvádza konkrétne prípady neprístojného správania sa záložníkov – partizánov a konštatuje, že podobná situácia bola aj vrote 32.¹⁴⁹

V súvislosti s nedisciplinovanosťou a nevhodným správaním sa príslušníkov partizánskych rôt je však v záujme objektivity potrebné uviesť, že k hrubému porušovaniu disciplíny a prejavom svojvôle dochádzalo často aj vo vojenských jednotkách. Dokumentuje to napr. hlásenie veliteľa skupiny „Teplíce“ z 1. júla 1947, kde plk. gšt. V. Ondrášek uvádza: „V posledných dňoch som spozoroval značný pokles kázne u jednotiek podriadených veliteľstvu Teplíce, a to nielen u jednotiek, ktoré sú na presune do mierových posádok, ale aj u jednotiek čerstvých, nedávno prisunutých.“ Ďalej spomína konkrétne nedostatky, ako strelbu pri transportoch, priestupky v styku vojakov s príslušníkmi Národnej bezpečnosti, nadmerné požívanie alkoholu, nevojenské vystupovanie a pod.¹⁵⁰ Podobne hodnotil situáciu v jednotkách na konci júla t. r. aj novovymenovaný veliteľ skupiny Teplíce brig. gen. J. Nosko, pričom osobitne vytykal nebojové správanie sa ich príslušníkov: „Jednotky, ktoré boli ubytované v osadách...robili dojem zhromaždenej masy ľudí a vozidiel behajúcich hore – dolu po dedine. Mužstvo sa potulovalo po domoch, cestách a lúkách, nebolo tu absolútne vidieť, že sa jedná o ubytovanie pred nepriateľom, ktorý snáď zo susedného kopca pozoroval celý tento stav a urobil si o vás iste správny posudok. Dôstojníci, velitelia hľadali najprv svoje pohodlie, roty ne-

145 Ref. 136.

146 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 77905 Partizánske jednotky – upozornenie a č. 78134 Zákroky part. jednotiek proti civil. obyvateľstvu – zákaz; f. Banderovci, šk. 89, inv. č. 454, č. j. 28063/Taj.B-1947 Partizánske jednotky – upozornenie a č. j. 327/Taj. 1947 Zákroky part. jednotiek proti civil. obyvateľstvu – zákaz a č. j. 28255/Taj. 1. odd. 1947 Zákroky part. jednotiek proti civil. obyvateľstvu – zákaz.

147 Ref. 143.

148 Citované podľa HUML, ref. 124, s. 565.

149 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, sig. 52-2/21-4 Neprístojný chování partyzánů 31. roty – hlášení. Hodnotenie činnosti partizánskych jednotiek na Morave 5. oddelením veliteľstva „Sosna“ potom uvádza, že „Pití alkoholu...bylo hlavním důvodom nekázně zvláště příslušníků slovenských partyzánů, kde dosahovalo extrémů.“ Ref. 138.

150 VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 76, inv. č. 352, č. j. 1481/Taj. 1. odd. 1947 Pokles kázne o jednotiek Teplíce – odstránenie.

*mali určené rajóny, maskovanie nebolo žiadne, služby nebolo skoro nikde vidieť...*¹⁵¹ V tomto zmysle považujeme závery niektorých autorov o tom, že partizáni skomplikovali situáciu v armáde a vniesli do tejto zložky chaos¹⁵², do istej miery za zavádzajúce. Dovoľme si nesúhlasiť aj s názorom, že „V konečnom dôsledku nasadenie partizánov len pomohlo banderovcom, pretože partizáni oslabili už aj tak nevysokú morálku vojenských jednotiek, ktoré neboli naisto presvedčené, či bojujú na správnej strane a za správnu vec.“¹⁵³

S informáciami o nevhodnom správaní sa záložníkov – partizánov pomerne ostro kontrastujú názory na záložníkov – členov SVOJPOV. Veliteľstvo 4. VO mimoriadne pozitívne hodnotilo ich nástup do strediska v Žiline, ktorý sa uskutočnil v priebehu jedného dňa, ako aj disciplinovanosť a vojenskú morálku počas nasadenia na Morave. Vojenské vystupovanie a bojovú „odbornosť“ príslušníkov roty SVOJPOV oceňoval aj veliteľský zbor operačnej skupiny „Sosna“, vrátane jej veliteľa.¹⁵⁴ Naprotá väčšina partizánov a členov SVOJPOV mala k banderovcom vyhranene negatívny vzťah. Vychádzal predovšetkým z vojnových reminiscencií spájaných s pojmami fašizmus, fašisti a nepriatelia. V tomto zmysle a s rôznou mierou intenzity odbojárov ovplyvňovali správy o výčinoch a násilnostiach banderovcov „podfarbené“ masívnou kampaňou komunistov za „očistu“ politického a verejného života na Slovensku od „reakčných“ živlov, stúpcov režimu samostatného slovenského štátu a ľudáckej ideológie, ktorá využívala nepreverené alebo vykonštruované informácie o ich spojení so skupinami UPA.¹⁵⁵ Kampaň nachádzala živnú pôdu osobitne medzi radikálnymi partizánmi nespokojnými s realizáciou sľubov o ich povojnovom spoločenskom postavení, respektíve materiálnom a sociálnom zabezpečení. Dôsledkom bol rad excesov, vyvolaných tak „civilnými“ členmi miestnych odbočiek, ako aj príslušníkmi partizánskych jednotiek. Navyše ak pripustíme, že niektorí z nich sa do akcií proti banderovcom prihlásili z túžby po dobrodružstve alebo pokračovaní vojnového spôsobu života, v ktorom sa im isté osobitosti správania viac menej tolerovali.

Nie všetky negatívne javy, ktoré historiografia uvádza, sa však opierajú o spoľahlivé informácie. Ako príklad je možné uviesť údajné odmietnutie partizánov v Brezne nad Hronom (tzn. príslušníkov rôt 63 alebo 64, respektíve 67 alebo 68) odovzdať zbrane, dokiaľ vedenie Demokratickej strany neodvolá reakčných členov miestneho národného výboru. Tento incident sa v existujúcich prácach¹⁵⁶ spomína na základe vzájomného odvolávania sa autorov, pričom jeho primárnym zdrojom je záznam jedného autora z besedy s pamätníkmi v marci 1966.¹⁵⁷ Archívne materiály vojenskej proveniencie o demobilizácii príslušníkov rôt 63 a 64, či 67 a 68 však žiadne komplikácie pri odovzďovaní zbraní nespomínajú a zdôrazňujú, ako napríklad správa prednostu VKPR prezidentovi republiky zo 4. novembra 1947, že „Demo-

151 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 5, inv. č. 34, č. 76885 *Poznatky z akcie proti UPA v priestore Kráľova Hola – Ďumbier a Prašivá*.

152 Pozri napr. ŠMIGEL, *Banderovci na Slovensku 1945-1947*, ref. 2, s. 189.

153 MLYNÁRIK, ref. 23, s. 51.

154 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 42, inv. č. 89, sig. 90-4/2-6 *Rota SVOJPOV – pochvalné uznaní*. Pozri aj FIALA, ref. 24, s. 132.

155 Podľa rozhovoru s plk. v. v. Eugenom Kropilákom, bývalým príslušníkom druhého oddielu 1. čs. partizánskej brigády J. V. Stalina, po oslobodení vojakom z povolania čs. armády a veliteľom motorizovanej roty pešieho pluku 20 nasadenej v lete 1947 proti banderovcom, uskutočneného 3. júna 2010 (pozn. menovaný nikdy nebol členom komunistickej ani inej politickej strany).

156 Pozri napr. HUML, ref. 22, s. 199; FIALA, ref. 1, s. 209; BARNOVSKÝ, Michal. *Na ceste k monopolu moci*. Bratislava: Archa 1993, s. 194-195 a SYRNÝ, ref. 1, s. 161.

157 HUML, ref. 125, s. 565.

bilizace I. turnusu záložníků-partyzánů dne 19. října byla provedena bez závad.“¹⁵⁸ Z incidentov partizánov, ktoré by mohli mať uvedený charakter, uvádzajú len prípad „nedisciplinovanosti“ spojený s telegramom niektorých príslušníkov rôť druhého turnusu (67 alebo 68) pochádzajúcich z Komárna, ktorý 24. októbra 1947 zaslali z Banskej Bystrice na adresu Predsedníctva Zboru povereníkov v Bratislave. Uvádzali v ňom: „*Komárňanskí partizáni bojujúci proti Benderovcom žiadame čo najdôraznejšie odstránenie všetkých kompromitovaných živlov v Komárne na čele s predsedom Krajského súdu Jaroslavom Šindlerom a všetkých, ktorí boli uvedení v Hlase oslobodených. Nezložíme zbrane, kým naše požiadavky nebudú splnené.*“¹⁵⁹ Okolnosti odoslania telegramu vyšetrovali vojenské orgány. Ani v tomto prípade však problémy pri odovzdávaní zbraní príslušníkmi uvedených rôť neregistrovali.

Na záver sa pokúsme o sformulovanie stanoviska ku vzťahu vojenských a politických aspektov nasadenia záložníkov – partizánov a členov SVOJPOV. Je vysoko pravdepodobné, že ponuka J. Lietavca z apríla 1946 bola motivovaná politickými záujmami KSS, snahou mať v čase parlamentných volieb „po ruke“ početnú oficiálne vyzbrojenú skupinu osôb pre prípadné nátlakové alebo iné akcie. Jej využitie proti banderovcom nebolo, z hľadiska dostatočného počtu dispozičných síl armády a bezpečnosti, v tomto čase potrebné. Súčasne predstavovalo pre velenie armády ako nadstraníckej mocenskej zložky vysoké politické riziko. Na konci leta a začiatku jesene 1947 však MNO, podľa nášho názoru, muselo riešiť dilemu, ako zabezpečiť likvidáciu skupín UPA s ohľadom na jej vnútropolitický i medzinárodný aspekt a popritom zohľadniť situáciu a úlohy armády. Aké reálne a hypotetické možnosti sa veleniu armády, respektíve ústredným mocenským orgánom, ponúkali:

- 1) znížiť počty príslušníkov armády nasadených proti banderovcom o mužstvo 2. ročníka a aspirantov a poddôstojníkov (inštruktorov) potrebných pre základný výcvik nováčikov, čo by podstatne oslabilo zostavu vojenských jednotiek a oddielov ZNB a NB v ZPÚ a vnútrozemí;
- 2) odložiť prepustenie mužstva 2. ročníka, ako aj povolanie 1. ročníka prezenčnej služby, tým súčasne odložiť alebo dokonca zrušiť pripravovanú reorganizáciu a redisklokáciu armády, okrem toho narušiť aj riadny chod podnikov národného hospodárstva, ktoré s prepustením „druhorodiakov“ a povolaním brancov v svojich plánoch ráтали alebo v ktorých príslušníci armády plnili pracovné úlohy;
- 3) navýšiť plánované aj skutočné počty mužstva prezenčnej služby, tým podstatne zmeniť koncepciu výstavby armády a podstatne zvýšiť finančné náklady na túto zložku;
- 4) povolať na výnimočné cvičenie príslušníkov náhradnej zálohy¹⁶⁰ alebo prvej zálohy, čím sa Hlavný štáb MNO reálne aj zaoberal a orgány vojenskej správy časť mužstva náhradnej zálohy povolali s určením do stíhacích oddielov proti UPA¹⁶¹;
- 5) zvýšiť počet nasadených príslušníkov ZNB a NB, tým, v kontexte zreteľného vplyvu

158 VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 9, č. j. 268 taj. *Zpráva pro pana prezidenta republiky o Benderovcích do 3. listopadu 1947.*

159 VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 2, inv. č. 28, č. 78431 *Partyzáni z Komárna –požiadavky.*

160 Do náhradnej zálohy patrili vojaci, ktorým bola z rôznych dôvodov poskytnutá úľava v plnení brannej povinnosti, na základe čoho vykonali prezenčnú službu len v dĺžke 5 mesiacov (tzv. náhradná služba). V náhradnej zálohe boli zaradení do 50 rokov svojho fyzického veku.

161 VÚA-VHA Praha, f. VKPR 1945-1977, šk. 8, č. j. 189 *Zpráva pro pana prezidenta republiky z 21. srpna 1918. Ukrajinská povstalecká armáda /Benderovci/ na československém území, č. j. 218 taj/1947 Zpráva pro pana prezidenta republiky z 18. září 1947. Benderovci v době od 9. do 15. září 1947 a f. MNO 1947, HŠ/1. odd. inv. č. 1336, sig 32-5/2-276 Bandy UPA na Slovensku – urychlení likvidace.*

Poznámka: V kontexte s tým treba hodnotiť spomenuté dôvody gen. Svobodu proti povolaniu záložníkov – dobrovoľníkov proti banderovcom na začiatku rokovani vlády o tejto otázke, tzn. nedostatok finančných

komunistov v týchto zložkách, ešte viac rozvíriť vnútropolitickú atmosféru, najmä na Slovensku;

- 6) s „tichým“ súhlasom a pod faktickou kontrolou oslabených vojenských a bezpečnostných síl nechať skupiny a jednotlivcov UPA prejsť cez územie Československa na Západ. V existujúcich vnútropolitických aj medzinárodných súvislostiach, osobitne s ohľadom na spomenuté vojensko-politické väzby Československa, však táto možnosť bola absolútne nereálna a neprijateľná.¹⁶²

Ukázali sme, že už niekoľko dní pred konferenciou SSP v auguste 1947 sa MNO fakticky snažilo realizovať možnosť uvedenú pod bodom 4). Spojenie povolania vybraných, respektíve dobrovoľne sa hlásiacich príslušníkov prvej zálohy s využitím ich skúseností z partizánskej činnosti, tzn. oboznámených s taktikou, ktorá bola vlastná aj banderovcom, zrejme považovalo za najefektívnejší spôsob doplnenia nasadených vojenských jednotiek ako aj čo najrýchlejšej likvidácie skupín UPA. Išlo teda, podľa nášho názoru, o praktickú záležitosť, ktorá politický rozmer získala až po konferencii SSP. Akú úlohu malo vystúpenie plk. Staneka, nie je celkom jasné. Dá sa ale predpokladať, že bolo zámerné a iniciované vedením KSS (Stanek bol od roku 1945 členom tejto strany), ktoré zrejme „vsadilo“ na popularitu a vplyv tohto „železného kapitána“ od Telgártu, člena SSP aj SVOJPOV, ale tiež na jeho stranícku horlivosť.¹⁶³ Je nepochybné, že vo vyhrotenej politickej atmosfére na Slovensku a prípravách KSS na prevzatie politickej moci ďalšia radikalizácia partizánov a spojenie ich požiadavky na nasadenie proti banderovcom s požiadavkou zintenzívnenia boja s „domácou“ reakciou pri jej „preukázaných“ väzbách na UPA a ľudácke ilegálne aktivity slovenským komunistom jednoznačne vyhovovali.

J. ŠTAIGL: BETELIGUNG VON SLOWAKISCHEN WIDERSTANDSKÄMPFERN AN
SICHERHEITSMASSNAHMEN GEGEN DIE BANDERA-LEUTE IM HERBST
1947

Bewaffnete Truppen der Ukrainischen Aufständischen Armee (UPA), dem militärischen Verband der Organisation Ukrainischer Nationalisten (OUN) – nach ihrem Anführer Stepan Bandera kurz Bandera-Leute genannt – drängten ab Sommer 1945 auf das Gebiet der Slowakei aus Polen und der Ukraine ein. Mitglieder der Finanzwache und des Korps der Nationalen Sicherheit, später verstärkt durch die Truppen der tschechoslowakischen Armee griffen aktiv gegen sie ein. Militärische Aktionen gegen die Bandera-Leute wurden in enger Koordination mit militärischen Einheiten und Sicherheitskräften aus Polen und der Sowjetunion durchgeführt; beide genannten Staaten waren nämlich bemüht, den Aktivitäten der UON ein Ende zu setzen und bewaffnete Truppen der UPA zu zerschlagen. Militärische Operationen gegen die UPA haben im Sommer 1947 ihren Höhepunkt erreicht. Ge-

a hospodárskych prostriedkov armády, ako neopodstatnené a v svojej podstate potvrdzujúce jeho politický alibizmus.

162 Veľmi pregnantne to vyjadril brig. gen. J. Nosko vo svojom osobitnom rozkaze po prevzatí velenia nad skupinou „Tepliče“: „...musíme si jasne uvedomiť, že sa na nás diva a sleduje našu prácu a počítanie nielen celá republika, ale aj celá stredná Európa. Ale nehladiac ani na to, záujem nášho štátu a záujem ľudu tohto štátu vyžaduje, aby sme vynaložili ešte viac námahy, ešte viac odvahy, ešte viac obetavosti, aby tieto tlupy UPA boli čo najrýchlejšie likvidované. Tu neexistuje kompromisu. Vnikli na naše územie so zbraňou v ruke, rušia klud, poriadok, právnú istotu občanov nášho štátu a musia byť potrestaní.“ VHA Bratislava, f. Banderovci, šk. 3, inv. č. 5 *Osobitný dôverný rozkaz veliteľstva Tepliče z 25. júla 1947.*

163 Veliteľ 4. VO div. gen. M. Širica v služobnom hodnotení plk. gšt. J. Staneka napísal, že „je nápadne politicky aktívny, čo robí dojem, že tak číni pre vlastný prospech“. Vojenský archív Trnava, zbierka KL, Kvalifikačná listina J. Staneka.

folgt und in die Flucht geschlagen von polnischen und sowjetischen Sicherheitskräften und Streitkräften, drängten die Bandera-Leute auf das Gebiet der Slowakei ein und versuchten, sich nach Westen in die amerikanische und britische Besatzungszone in Österreich und in Deutschland durchzuschlagen. Die Zerschlagung der UPA-Truppen nahm den Einsatz weiterer Einheiten der Nationalen Sicherheit und der Armee in Anspruch. Im Herbst 1947 wurden auch Verbände aus mobilisierten slowakischen und tschechischen Widerstandskämpfern gebildet, hauptsächlich Mitgliedern des Bundes Slowakischer Partisanen, die in den Kampf gegen die UPA eingesetzt wurden. Der Kampfeinsatz dieser Einheiten wurde von der bisherigen Geschichtsschreibung fast ausschließlich vom politischen Standpunkt her reflektiert, vor allem im Zusammenhang mit der im Herbst eingeschlagenen innenpolitischen Krise in der Slowakei. Die militärischen Aspekte des Einsatzes der Widerstandskämpfer gegen die Bandera-Leute wurden vorwiegend außer Acht gelassen. Die vorliegende Studie stellt sich daher die Aufgabe, einen Beitrag zur Beseitigung des Mangels an Informationen militärischen Charakters zu diesem Thema zu leisten. Die Erforschungen des Autors haben ergeben, dass der Gedanke, die slowakischen Partisanen gegen die UPA einzusetzen, bis ins Jahr 1946 reicht. Die von der Militärverwaltung im Jahre 1947 vorbereitete und teilweise auch durchgeführte Mobilmachung der ehemaligen Widerstandskämpfer setzte ein, ehe die Forderung nach ihrem Kampfeinsatz gegen die UPA offiziell in politischen Kreisen besprochen wurde und bevor die ganze Angelegenheit eine den damaligen Zeiten entsprechende machtpolitische Verfärbung erhielt. Anschließend befasst sich der Autor des Beitrags mit den Zusammenhängen der Verhandlungen der tschechoslowakischen zentralen Staatsorgane betreffend dieser Forderung und kommt dann auf die militärischen Fragen zu sprechen, die sich nach der Zustimmung aus der Durchsetzung konkreter Maßnahmen in der Praxis ergaben. Hierbei werden der Verlauf der Mobilmachung der Widerstandskämpfer, organisatorische Maßnahmen und die Versorgung der Kampfverbände mit Kriegsmaterial ausführlich behandelt. Anhand des vorhandenen Archivmaterials wird sowohl die Zahl der in den Kampf gegen die UPA eingesetzten Widerstandskämpfer präzisiert, als auch der Verlauf und die Ergebnisse des Kampfeinsatzes von einzelnen Verbänden in der Slowakei und in Mähren geschildert. Im abschließenden Teil des Beitrags macht sich der Autor Gedanken über militärische Aspekte der Bewertung des Kampfeinsatzes von Widerstandskämpfern im Kontext der damals vorhandenen Kenntnissen der Befehlshaber der Armee und der gegebenen Möglichkeiten, über die die Militärverwaltung für die Verstärkung der Kampfverbände gegen die Bandera-Leute verfügte.